

EDİTÖR

Doç. Dr. Nebiye KONUK KANDEMİR

SOSYOLOJİ

Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler

**ARALIK
2024**

İmtiyaz Sahibi / Yaşar Hız
Yayına Hazırlayan / Gece Kitaplığı
Birinci Basım / Aralık 2024 - Ankara
ISBN / 978-625-388-117-7

© copyright

2024, Bu kitabın tüm yayın hakları Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir
yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA
0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com / gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Büro
Sertifika No: 42488

SOSYOLOJİ
ALANINDA ARAŞTIRMALAR VE
DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖR

Doç. Dr. Nebiye KONUK KANDEMİR

gece
kitaplığı

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BÖLÜM 1

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Gamze ASLAN 7

BÖLÜM 2

ALEVİLİK KAVRAMININ TANIMLANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Fadime KURTOĞLU 21

BÖLÜM 3

ŞİDDET VE SİYASET SARMALINDA SİHİRLİ DEĞNEK/ TEHLİKELİ YOL AYRIMI: MEDYANIN SOSYOLOJİSİNE DOKUNMAK

Yonca ALTINDAL 37

BÖLÜM 1

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Gamze ASLAN¹

1 Öğr. Gör. Dr. -Gazi Üniversitesi-0000-0001-8057-5522

GİRİŞ

Bir ülkenin kalkınmasında, gelişmiş ülkeler arasında yer almasında ve bulunduğu gelişmiş ülkeler kategorisini korumasında odak nokta eğitim alanında gerçekleştirdiği faaliyetlere bağlıdır. Toplumların gelişiminin izlenmesi, eğitim ve diğer sosyal alanlardaki gelişimlerinin toplumdaki yansımaları ise sosyolojinin konusu içerisinde yer almaktadır.

Sosyoloji bilimi Batı’da ortaya çıkan toplumsal sorunlara çözüm arayışları geliştirilirken ortaya çıkmış olan bir bilim dalıdır (Günay, 2006, 510). Bu bağlamda sosyolojinin Fransız burjuva devriminden sonraki süreçte yayılan aydınlanma düşüncesi ile paralel olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Şahin, 2017, s. 8).

Çelebi (2023, s. 107)’ye göre sosyoloji denildiğinde akla ilk olarak gelen isim Ziya Gökalp’tir. Ziya Gökalp ilk kez 1914 yılında Darülfünun’da sosyoloji dersini vermiştir. Bu tarih ülkemizde sosyolojinin akademik tarihinin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Sucu, 2016, s. 293). Ayrıca ülkemizde sosyolojinin sosyal ve siyasal koşullar içinde kimliğini bulup kendine özgü bir şekilde yapılaştığını söylemek de mümkündür (Turğut, 2023, 256).

Türkiye’de sosyolojinin gelişiminin ülkemizdeki ve dünyadaki değişimlerin meydana getirdiği ihtiyaçlar ile paralel şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda ilk olarak devlet üniversitelerinde ders olarak verilen sosyoloji eğitimi, daha sonra ayrı bir kürsü olarak faaliyet göstermiştir. İlerleyen dönemlerde ise bağımsız bölümler haline gelmiştir (Evsel, 2023, s. 747). Ziya Gökalp’ten günümüze kadar Türk sosyolojisinin bir geleneği bulunmaktadır. Fakat özellikle son on yıldır ülkemizde sosyoloji bölümlerinin çeşitlenmesinden hareketle bu bölümlerde verilen derslerde de farklılıklar yaşanmaktadır (Gündüz, 2012, s. 76). Türkiye’de sosyoloji alanında gerçekleştirilen çalışmalar ile Türk toplumunun kendi bilinci dâhilinde dünyayı, tarihi, gelişmeyi ve olayları kavrama aşamasına geldiğini söylemek de mümkündür (Ertürk, 2004, s. 87). Buradan hareketle özellikle sosyoloji öğretimi ile ilgili çalışmalara yer verilmesi sosyoloji alanında yaşanan konu seyrini de ortaya koymaya yarayacaktır.

Konuyla ilgili literatür taraması gerçekleştirildiğinde araştırma kapsamı dışında tutulan felsefe grubu derslerinin öğretimleri ile ilgili de çok sayıda makale ve kitap bölümü çalışmasının gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda araştırma kapsamı dışında tutulmuş olan felsefe ve mantık öğretimi ile ilgili gerçekleştirilmiş olan çalışmalardan bazıları, 1935 ve 2009 felsefe öğretim programına göre yazılmış ders kitaplarındaki çeşitli felsefe kavramlarının karşılaştırıldığı (Demircioğlu&Duman, 2013) Cumhuriyet’in ilanından sonra yazılmış olan felsefe ders kitaplarındaki ahlak konularının siyasi etki bağlamında nasıl ele alındığını açıklayan (Demircioğlu, 2014),

Cumhuriyet'ten günümüze kadar geçen süredeki ortaöğretim felsefe dersi öğretim programlarındaki Türk düşüncesinin ele alınışını açıklayan (Manav, 2015) şeklindeki çalışmalardır. Benzer şekilde mantık dersi öğretimi ile ilgili olarak (Duman&Demircioğlu, 2013)'nın 1935 ve 2009 mantık öğretimi programlarına göre yazılan ders kitaplarındaki mantık kavramlarını karşılaştırdığı, (Duman&Küçükşabanoglu, 2017)'nin 2009 mantık ders öğretim programına göre yazılan mantık ders kitaplarındaki örtük müfredatı ele aldığı, (Duman&Arslan, 2017)'in 2009 mantık dersi öğretim programı kazanımlarını Bloom'un yenilenen taksonomisi ile açıkladığı, (Duman&Başerer, 2017)'in Cumhuriyet dönemi ortaöğretim mantık ders kitaplarında biyoloji teorileri ve pozitivism etkilerini ele aldığı, (Duman, 2018)'in Cumhuriyet'ten günümüze ortaöğretim mantık dersi öğretim programlarını değerlendirerek içerik önerisinde bulunduğu, (Duman, 2019)'in güncellenen ortaöğretim ders kitabındaki mantığa giriş ünitesi sorularını, mantık dersi öğretim programı kazanımları açısından değerlendirdiği, (Duman ve Arslan, 2020)'in mantık öğretiminde öğretim stratejileri, yöntemleri, teknikleri ve oyunlar ile ilgili araştırma gerçekleştirdiği, (Duman ve Arslan, 2020)'in mantık öğretiminde kullanılacak etkinlik örnekleri geliştirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca (Duman ve Arslan, 2021)'in Cumhuriyet'ten günümüze mantık ders saati çizelgelerinin analizini gerçekleştirdiği, (Duman, 2023)'in Cumhuriyet dönemi felsefe dersi öğretim programlarında mantık konularının yerini araştırdığı, (Duman, Küçükşabanoglu&Demiralp, 2023)'in Cumhuriyet dönemindeki felsefe dersi öğretim programıyla ilgili çalışmaları incelediği, (Duman&Arslan, 2023)'in ortaöğretim felsefe ders kitabında değerleri incelediği görülmüştür.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmada özellikle de son yıllarda Türkiye'de sosyoloji öğretimi ile ilgili gerçekleştirilmiş olan çalışmaların analizi hedeflenmiştir. Bu sayede geçmişten günümüze sosyoloji öğretimi ile ilgili gerçekleştirilen çalışmaların konuları, ağırlıklı olarak ele alındığı yıllar ve araştırma faaliyetlerinin (makale, kitap bölümü vb.) sayısal analizleri de ortaya konmuştur. Araştırma sayesinde sosyoloji alanında gerçekleştirilen çalışmaların konu ağırlıkları da tespit edilmiştir. Bu durum bundan sonra sosyoloji öğretimi ile ilgili gerçekleştirilecek olan araştırmalarda araştırmacılara yol göstermesi açısından da önem kazanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma kapsamında doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Doküman analizi nitel araştırma desenleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda doküman analizinde araştırılması planlanan olgu ve olgular hakkında bilgilerin yer aldığı yazılı materyallerin analizi gerçekleştirilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 189). Araştırmada doküman analizi yöntemi

ile ele alınan araştırmalar makale, kitap bölümü ve bildiri şeklindedir. Bu alanda gerçekleştirilmiş olan tez çalışmalarını araştırmanın dışında bırakılmıştır.

Araştırmada son yıllar ağırlıklı olmak üzere 2009-2024 yılları arasında Türkiye’de sosyoloji öğretimi alanında gerçekleştirilen çalışmalara yer verilmiştir. Araştırma kapsamına alınmış olan çalışmalar Google Akademik arama motoru, Dergi park veri tabanından elde edilmiştir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında 24 makale, 10 kitap bölümü ve 8 bildiri çalışması olmak üzere toplamda 42 araştırma ele alınmıştır.

Araştırmada verilerin analizi ise betimsel analiz yöntemine uygun olarak incelenmiştir. Betimsel analiz yöntemi ile elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanır (Yıldırım& Şimşek, 2016, s. 239). Bu doğrultuda araştırma sonucunda elde edilmiş olan veriler sosyoloji öğretimiyle ilgili belirlenen temalar açısından analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda sosyoloji öğretimiyle ilgili en fazla çalışmanın öğretim programı konusunda en az çalışmanın ise yükseköğretim alanında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. Araştırma Kapsamında Yer Alan Çalışmalar

Numara	Kaynak	Çalışmanın Adı
1	(Altıparmak& Durakoğlu, 2016)	Franz Kafka’nın “Dönüşüm” Adlı Eserinin Sosyolojik Açısından Analizi
2	(Altıparmak& Durakoğlu, 2021)	“Hayvan Çiftliği” Adlı Eseri Bağlamında George Orwell’in Tarihi ve Sosyolojik Tespitlerini Değerlendirmek
3	(Aslan, 2019)	Sosyoloji Öğretiminde Üç Kağıtçı Filminden Yararlanma
4	(Aslan, 2022)	Sosyoloji Öğretiminde “Yüz Numaralı Adam” Filminden Yararlanma
5	(Aslan, 2023)	Sosyal Bilimler Lisesinde Okutulan Sosyoloji Ders Kitaplarının Öğretim Programına Uygunluğu Açısından İncelenmesi
6	(Aslan, 2024)	Sosyoloji Öğretiminde Ziya Gökalp’in Önemi
7	(Banoğlu&Baş, 2012)	Sosyoloji Dersi Öğrenci Algılarının Derse Verilen Önem, Sosyal Kazanım ve Öğrenme Ortamı Boyutları Açısından İncelenmesi
8	(Biçer, 2013)	Felsefe Gurubu Dersleri (Psikoloji, Sosyoloji, Mantık) Öğretim Programları ve LYS Sorularının Karşılaştırmalı Analizi
9	(Demircioğlu& Zabun, 2022)	Türkiye’de İdeolojik Olmayan Bir Sosyoloji Öğretimi Mümkün müdür?Dönemler Çözümlemesi
10	(Ekiz, 2021)	2009 Sosyoloji Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi

- 11 (Eroğul, 2021) Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretiminin Sosyolojik Düşünme Becerisine Katkısı Açısından İrdelenmesi
- 12 (Eroğul&Zabun, 2021) Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarının Yaşlılığın Sosyolojik Öğretimi Açısından İncelenmesi
- 13 (Gurbetoğlu, 2021) Türkiye’de Sosyoloji Öğretiminin Tarihsel Gelişimi
- 14 (Konuk Kandemir&Işık, 2023) Türk Yükseköğretiminde Sosyoloji Eğitiminin Son Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme
- 15 (Manav&Zabun, 2017) Ortaöğretim Sosyoloji Öğretiminde Nasreddin Hoca Fıkralarından Yararlanma
- 16 (Öner, Ünsal, Meşe&Korkmaz, 2014) Ortaöğretim Sosyoloji Dersinde Örnek Bir Basamaklı Öğretim Uygulaması
- 17 (Parin&Demirci, 2014) Türkiye’de Yükseköğretimde Sosyoloji Öğretimi: Bir Dönemselleştirme Denemesi (1914-2014)
- 18 (Sain &Zabun, 2018) Cumhuriyet Dönemi Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında Türkçü Yaklaşım Mehmet İzzet:”İçtimaiyat”
- 19 (Sain, Zabun&Berber, 2019) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Millet Kavramının Sosyolojik Öğretimi: Mehmet İzzet-Necmettin Sadak
- 20 (Üstündağ Yıldırım, 2024) Ortaöğretimde Akademik Düzeyde Sosyoloji Öğretimi: Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarının İncelenmesi
- 21 (Yavuzer, 2015) Sosyoloji Eğitimi ve Toplumsal Faydaları
- 22 (Zabun, 2009) Temel Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin Sosyoloji Öğretim Programlarında Yer Alış Durumu
- 23 (Zabun, 2012) Türkiye’de Sosyoloji Dersi Öğretim Programlarının Amaç ve İçeriklerinin Toplumsal Değişmeye Paralel Olarak Değişimi
- 24 (Zabun, 2012) Eğitimin Siyasal Sosyalleştirme İşlevi: Cumhuriyet Dönemi İlk Sosyoloji Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Siyasal Sosyalleştirme
- 25 (Zabun, 2013) Aleviliğin Sosyolojik Öğretimi
- 26 (Zabun, 2013) Değerlerin Sosyolojik Öğretimi: Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Analizi
- 27 (Zabun, 2013) Türkiye’de Sosyoloji Öğretimi Üzerine Kapsamlı İlk Çözümleme: Hilmi Ziya Ülken
- 28 (Zabun, 2018) Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programlarında Din Kurumu-Laiklik ve Ders Kitaplarına Yansımaları
- 29 (Zabun&Berber, 2019) İdeolojik Sosyoloji Öğretimi Halk Fırkası Programı Doğrultusunda Yazılan İlk Ders Kitabı (Necmeddin Sadak)
- 30 (Zabun, 2019) Sosyoloji Öğretiminde Güncel Yaklaşımlar
- 31 (Zabun, 2020) Sosyoloji Öğretimine Giriş
- 32 (Zabun, 2020) Sosyoloji Öğretiminin Tarihçesi ve Uygulanan Programların Yapısı
- 33 (Zabun, 2021) Sosyoloji Öğretiminde Tabu ve Tartışmalı Konular
- 34 (Zabun, 2021) Sosyoloji Dersi Öğretim Programlarında Değerler Öğretimi

35	(Zabun, 2022)	“Türkiye’nin Toplumsal Yapısı” Etkinlikleri Sosyoloji Dersi Öğretim Programına Nasıl Entegre Edilebilir?
36	(Zabun, 2022)	Ders Kitaplarında Değerler Taramasına Esas Değerlerin Sosyolojik Sınıflaması
37	(Zabun, 2023)	Sosyoloji Dersi Öğretim Programında Yer Alan “Milliyetçilik” Konusuna Alternatif İçerik:TÜSİAD Felsefe
38	(Zabun, 2023)	Alternatif Lise Sosyoloji Ders Kitabında Siyaset Kurumu
39	(Zabun& Demircioğlu, 2023)	Alternatif Lise Sosyoloji Ders Kitabında Din Kurumu
40	(Zabun& Demircioğlu, 2023)	Ahlakın Sosyolojik Öğretimi:Erol Güngör’ün Lise Ahlak Kitabı
41	(Zabun& Duman, 2023)	Sosyoloji Ders Kitaplarının İçeriklerinde Politik Dönem Etkileri:Amiran Kurtkan
42	(Zabun&Petek, 2023)	Sosyoloji Dersinde RESFEBE

Araştırma Kapsamında Yer Alan Yayınların Türleri

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Yer Alan Sosyoloji Öğretimiyle İlgili Yayınların Türleri ve Oransal Dağılımları

Araştırmanın Yayın Türü	Frekans	Yüzde
Makale	24	57,14
Kitap Bölümü	10	23,80
Bildiri	8	19,04
Toplam	42	100

Tabloda da görüldüğü gibi sosyoloji öğretimi ile ilgili gerçekleştirilen 42 çalışma tespit edilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle sosyoloji öğretimi alanında en fazla çalışmanın görüldüğü yayın türü ise makale (%57,14) olmuştur. Daha sonra sırasıyla kitap bölümü (%23,80) ve bildiri (%19,04) alanlarında sosyoloji öğretimi ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Kapsamında Yer Alan Makale alışmalarının Yayın Yıllarına Göre İncelenmesi

Tablo 3. Araştırma Kapsamındaki Makale alışmalarının Yayın Yıllarına Göre Oransal Dağılımları

Araştırmanın Yılı	Frekans	Yüzde
2009	1	4,16
2012	3	12,5
2013	4	16,66
2014	2	8,33
2015	1	4,16
2016	1	4,16
2017	1	4,16
2018	2	8,33
2019	2	8,33
2021	3	12,5
2022	1	4,16
2023	2	8,33
2024	1	4,16
Toplam	24	100

Tablo incelendiğinde sosyoloji öğretimiyle ilgili en fazla makale araştırmasının 2013 yılında (%16,66) gerçekleştirdiği görülmüştür. En az çalışmanın gerçekleştirildiği yıllar ise sırasıyla 2009, 2015, 2016, 2017, 2022 ve 2024 (%4,16) Őeklinindedir.

Araştırma Kapsamında Yer Alan Kitap Bölümü alışmalarının Yayın Yıllarına Göre İncelenmesi

Tablo 4. Araştırma Kapsamındaki Kitap Bölümü alışmalarının Yayın Yıllarına Göre Oransal Dağılımları

Araştırmanın Yılı	Frekans	Yüzde
2019	2	20
2020	1	10
2021	5	50
2022	1	10
2023	1	10
Toplam	10	100

Tabloda da görüldüğü gibi özellikle 2019 yılından itibaren sosyoloji ğretimi ile ilgili çok fazla kitap bölümü çalışması gerçekleştirilmiştir. Konu ile ilgili en fazla kitap bölümü çalışması ise 2021 yılında (%50) gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Kapsamında Yer Alan Bildiri Çalışmalarının Yayın Yıllarına Göre İncelenmesi

Tablo 5. Araştırma Kapsamındaki Bildiri Çalışmalarının Yayın Yıllarına Göre Oransal Dağılımları

Araştırmanın Yılı	Frekans	Yüzde
2022	2	25
2023	5	62,5
2024	1	12,5
Toplam	8	100

Tablo incelendiğinde sosyoloji öğretimiyle ilgili bildiri çalışmalarının son iki yılda ağırlık kazandığı görülmüştür. Bu kapsamda sırasıyla en fazla 2023 (%62,5), 2022 (%25) ve 2024 (%12,5) yıllarında bildiri çalışmaları yapıldığı tespit edilmiştir.

Araştırma Kapsamında Yer Alan Makale Çalışmalarının Sosyoloji Öğretimi Temalarına Yönelik Bulguları

Tablo 6. Sosyoloji Öğretiminde Gerçekleştirilen Temalar

Sosyoloji Öğretimi Temaları	Frekans	Yüzde
Öğretim Programı	13	30,95
Öğretim Uygulamaları	12	28,57
Yükseköğretim	2	4,76
Ders Kitapları	8	19,04
Diğer	7	16,66
Toplam	42	100

Tablo incelendiğinde araştırma kapsamında ele alınan çalışmaların en fazla öğretim programı alanında (%30,95) gerçekleştirildiği görülmüştür. Daha sonra sırasıyla öğretim uygulamaları (%28,57), ders kitapları (%19,04), diğer kategorisi (16,66) ve yükseköğretim (%4,76) konularında araştırmaların gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Diğer kategorisinde ele alınan çalışmalarda sosyoloji öğretiminin tarihsel gelişimi, sosyoloji öğretiminin faydaları, üniversite sınavlarında sosyoloji sorularının incelenmesi ve sosyoloji öğretiminde yer alan konular incelenmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sosyoloji öğretime ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalarda öğretim programı, öğretim uygulamaları, ders kitapları ve yükseköğretimde sosyoloji öğretime ile ilgili konular ele alınmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan makale, kitap bölümü ve bildiri çalışmalarında da ilgili konuların ele alındığı ve alan yazına katkıda bulunulduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada 2009-2024 yılları arasında gerçekleştirilen 24 makale, 10 kitap bölümü ve 8 bildiri olmak üzere toplam 42 çalışma ele alınmıştır. Elde edilen belirlemelere göre sosyoloji öğretime ile ilgili en fazla çalışma türü makale iken en az çalışma türü ise bildiri olmuştur. Benzer şekilde makale çalışmalarının en fazla gerçekleştirildiğı yıllar 2013 yılı iken en az makale çalışmasının gerçekleştirildiğı yıllar ise sırasıyla 2009, 2015, 2016, 2017, 2022 ve 2024 şeklindedir. Ayrıca 2010, 2011 ve 2020 yıllarında sosyoloji öğretime ile hiçbir makale çalışmasına rastlanılmamıştır. Araştırmada ele alınan kitap bölümü çalışmaları 2019-2023 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Sosyoloji öğretimeyle ilgili gerçekleştirilen kitap bölümü çalışmaları ise sırasıyla en fazla 2021 ve 2019 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Son olarak araştırmada ele alınan bildirimler 2022 ve 2024 yılları arasında kapsamaktadır. Sosyoloji öğretimeyle ilgili en fazla bildiri çalışması ise 2023 yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların tamamının ele aldıkları konu dağılımlarının analizi gerçekleştirildiğinde en fazla sosyoloji öğretim programı ile ilgili çalışma gerçekleştirildiğı tespit edilmiştir.

Bu tespitler doğrultusunda araştırmada 15 yıllık süreçte sosyoloji öğretime ile ilgili gerçekleştirilen çalışmaların özellikle 2020-2024 yılları arasında yoğunlaştığı ve bazı yıllar arasında da dalgalanmalar yaşandığı gözlenmiştir. Konuyla ilgili olarak 2010-2011 yılında sosyoloji öğretime ile ilgili hiçbir makale çalışması bulunmazken 2013 yılında 4 makale çalışmasının gerçekleştirilmesi konuya örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda özellikle son dönemde gerçekleştirilen müfredat çalışmaları ve yeni öğretim programlarının hazırlanma sürecinin sosyoloji öğretime ile ilgili çalışmaları da artmış olabileceğı söylenebilir.

Araştırma kapsamında sosyoloji öğretime ile ilgili gerçekleştirilmiş olan çalışmaların içerik analizleri gerçekleştirildiğinde en yüksek orana öğretim programlarının (%30,95) sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkışında da son dönemdeki müfredat çalışmalarının etkisi olduğu söylenebilmektedir. Daha sonra sırasıyla sosyoloji öğretiminde öğretim uygulamaları (%28,57) ve ders kitapları (%19,04) alanlarında çalışmalar gerçekleştirildiğı görülmüştür. Bu durum sosyoloji öğretiminde etkili yol ve ders araçları ile ilgili yoğun şekilde araştırma gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu kapsamda özellikle son yıllarda sosyoloji öğretime ile ilgili çalışmalara ağırlık verildiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Altıparmak, İ. P.& Durakoğlu, A. (2016). Franz Kafka'nın "Dönüşüm" adlı eserinin sosyolojik açıdan analizi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2), s. 171-184.
- Altıparmak, İ. P.& Durakoğlu, A. (2021). 'Hayvan Çiftliği' adlı eseri bağlamında George Orwell'ın tarihi ve sosyolojik tespitlerini değerlendirmek, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(3), s. 1910-1922.
- Aslan, G. (2019). Sosyoloji öğretiminde üç kağıtçı filminden yararlanma, F. Manav içinde, Felsefe Grubu Eğitimi Üzerine Yazılar (s. 93-115), Ankara: Pegem Akademi
- Aslan, G. (2022). Sosyoloji öğretiminde "yüz numaralı adam" filminden yararlanma, Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi TÜBAD, 7(2), s. 416-423
- Aslan, G. (2023). Sosyal bilimler lisesinde okutulan sosyoloji ders kitaplarının öğretim programına uygunluğu açısından incelenmesi, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 11(3), s. 28-37
- Aslan, G. (2024). Sosyoloji öğretiminde ziya gökalp'in önemi, Avrasya 11th International Conference on Social Sciences, Taşkent.
- Banoğlu, K. &Baş, Y. (2012). Sosyoloji dersi öğrenci algılarının derse verilen önem, sosyal kazanım ve öğrenme ortamı boyutları açısından incelenmesi, Eğitim ve Bilim, 37(164), s. 31-44.
- Bıçer, B. (2013). Felsefe Gurubu Dersleri (Psikoloji, Sosyoloji, Mantık) Öğretim Programları ve LYS Sorularının Karşılaştırmalı Analizi, Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE, 2(3), 1-14.
- Çelebi, N. (2023). Cumhuriyet'in 100. yılında Türkiye'deki sosyolojiye kısa bir bakış, Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi, 3(6), s. 105-112
- Demircioğlu, A.&Duman, E. Z. (2013). 1935 ve 2009 Felsefe öğretim programlarına göre yazılmış ders kitaplarındaki çeşitli felsefe kavramlarının karşılaştırılması, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(2), s. 271-277.
- Demircioğlu, A. (2014). Siyasal etki bağlamında ilk dönem lise felsefe ders kitaplarında ahlaksal konuların işlenişi, Milli Eğitim Dergisi, 44(203), s. 250-267
- Demircioğlu, A.&Zabun, B. (2022). Türkiye'de ideolojik olmayan bir sosyoloji öğretimi mümkün müdür?dönemler çözümlemesi, 2nd International Conference on Social Sciences and Education, İstanbul.
- Duman, E. Z.&Demircioğlu, A. (2013). 1935 ve 2009 mantık öğretimi programlarına göre yazılmış ders kitaplarındaki mantık kavramlarının karşılaştırılması, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(4), s. 33-42
- Duman, E.Z.&Arslan, A. (2017). 2009 mantık dersi öğretim programı kazanımlarının Bloom'un yenilenen taksonomisi açısından değerlendirilmesi, Eği-

tim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 6(1), s. 11-18

- Duman, E. Z.&Başerer, D. (2017). Cumhuriyet dönemi ortaöğretim mantık ders kitaplarında biyoloji teorileri ve pozitivizm etkileri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), s. 267-286
- Duman, E. Z.&Küçükşabanoğlu, Ö. (2017). 2009 mantık dersi öğretim programına göre yazılan mantık ders kitaplarında örtük müfredat, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 6(1), s. 19-25
- Duman, E. Z. (2018). Cumhuriyetten günümüze ortaöğretim mantık dersi öğretim programlarının değerlendirilmesi ve içerik önerisi, Turkish Studies, 13(27), s. 601-622
- Duman, E.Z. (2019). Güncellenen ortaöğretim ders kitabında mantığa giriş ünitesinin değerlendirme sorularının mantık dersi öğretim programı kazanımlarına uygunluğu üzerine bir değerlendirme, Faruk Manav içinde, Felsefe Grubu Eğitimi Üzerine Yazılar, (s.37-56), Ankara:Pegem Akademi
- Duman, E. Z.&Arslan, A. (2020). Mantık öğretiminde öğretim stratejileri, yöntemleri, teknikleri ve oyunlar, Faruk Manav içinde, Ana Hatlarıyla Ortaöğretimde Felsefe Grubu Öğretimi, (s. 137-170), Ankara:Pegem Akademi
- Duman, E. Z.&Arslan, A. (2020). Mantık öğretiminde kullanılabilecek etkinlik örnekleri, Faruk Manav içinde, Ana Hatlarıyla Ortaöğretimde Felsefe Grubu Öğretimi, (s. 171-192), Ankara:Pegem Akademi
- Duman, E. Z. &Arslan, A. (2021). Cumhuriyetten günümüze mantık ders saati çizelgelerinin analizi, Ekrem Ziya Duman&Faruk Manav içinde, Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları (s. 81-98), Ankara:Pegem Akademi
- Duman, E. Z. (2023). Cumhuriyet dönemi felsefe dersi öğretim programlarında mantık konularının yeri, Mehmet Ali Dombaycı, Olcay Bayraktar&Ömer Kızıltan içinde, Türkiye’de Felsefenin 100 Yıllık Eğitimi, (s. 261-276), Ankara:Nobel
- Duman, E. Z.&Arslan, A. (2023). Ortaöğretim felsefe ders kitabında değerlerin incelenmesi, Kesit Akademi, 9(37), s. 122-143
- Duman, E. Z. Küçükşabanoğlu, Ö. Demiralp, N. (2023). Cumhuriyet dönemi felsefe dersi öğretim programıyla ilgili çalışmaların incelenmesi, International Social Sciences Studies Journal, 9(117), s. 9468-9477
- Ekiz, F. S. (2021). 2009 Sosyoloji dersi öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş bloom taksonomisine göre incelenmesi, E.Z. Duman&F. Manav içinde, Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları, (s. 247-258), Ankara:Pegem Akademi
- Eroğul, N. (2021). Ortaöğretimde sosyoloji öğretiminin sosyolojik düşünme becerisine katkısı açısından irdelenmesi, E.Z. Duman&F. Manav içinde, Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları (s. 225-245), Ankara:Pegem Akademi
- Eroğul, N. &Zabun, B. (2021). Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarının yaşlılığın sosyolojik öğretimi açısından incelenmesi, TEBD, 19(1), 635-662 <https://>

doi.org/10.37217/tebd.902965

- Ertürk, R. (2004). Türk sosyolojisinin gelişimi üstüne, *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 29, s. 87-97.
- Evsel, G. (2023). Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne Türkiye'de sosyoloji gelenegindeki değişimler:bibliyografya incelemesi, *Akademik Hassasiyetler*, 10, s. 746-768
- Gurbetoğlu, A. (2021). Türkiye'de sosyoloji öğretiminin tarihsel gelişimi, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 30, 273-302
- Günay, Ü. (2006). Kuramsal yaklaşım ve Türk sosyolojisi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 509-542
- Gündüz, O. (2012). Türk sosyolojisinin yeni çalışma mecraları, *Sosyoloji Konferansları*, 46, s.75-89.
- Konuk Kandemir, N.&Işık, E. (2023). Türk yükseköğretiminde sosyoloji eğitiminin son durumuna ilişkin bir değerlendirme, *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), s. 740-759
- Manav, F. (2015). Cumhuriyetten günümüze ortaöğretim felsefe dersi öğretim programlarında Türk düşüncesi ve 2009 programına yeni bir ünite önerisi olarak "Türk düşüncesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(19), s. 173-180
- Manav, F. &Zabun, B. (2017). Ortaöğretim sosyoloji öğretiminde nasreddin hoca fıkralarından yararlanma, *Turkish Studies*, 12(28), s. 557-576 <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12422>
- Öner, G. Ünsal, S. Meşe, N. N.&Korkmaz, F. (2014). Ortaöğretim sosyoloji dersinde örnek bir basamaklı öğretim uygulaması, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(1), s. 229-243.
- Parin, S.&Demirci, E. Y. (2014). Türkiye'de yükseköğretimde sosyoloji öğretimi:bir dönemselleştirme denemesi (1914-2014), *Sosyoloji Dergisi*, 3(29), s. 365-382.
- Sain, K. &Zabun, B. (2018). Cumhuriyet dönemi lise sosyoloji ders kitaplarında türkçü yaklaşım:Mehmet İzzet:"İçtimaiyat", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 7(21), 723-737
- Sain, K., Zabun, B.&Berber, Ş. (2019). Cumhuriyetin ilk yıllarında millet kavramının sosyolojik öğretimi:Mehmet izzet-necmettin sadak, *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, 5(21), s. 550-557.
- Sucu, İ. (2016). Türkiye'de Türk sosyoloji tarihi üzerine yapılmış çalışmalar-bibliyografya ve değerlendirme-, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 7, s. 291-306.
- Şahin, M. C. (2017). Türk sosyolojisinin kısa tarihi:dönemler, şahıslar ve ana yönelimler, *İslami İlimler Dergisi*, 12(1), s. 7-41.
- Turğut, F. (2023). Türkiye'de sosyolojinin inşasında siyasetin belirleyiciliği:kuru-

luş donemi üzerine bir değerlendirme, İtımaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), s. 255-277.

- stundağ Yıldırım, İ. (2024). Ortaretimde akademik düzeyde sosyoloji üretimi:sosyal bilimler lisesi sosyoloji dersi üretim programı ve ders kitaplarının incelenmesi, International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 10(3), s. 423-429. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11391242>
- Yavuzer, H. (2015). Sosyoloji eğitimi ve toplumsal faydaları, Turkish Studies, 10(14), s. 753-768 <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9057>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zabun, B. (2009). Temel toplumsal bir kurum olarak ailenin sosyoloji üretim programlarında yer alış durumu, Aile ve Toplum, 5(17), s. 97-103
- Zabun, B. (2012). Türkiye’de sosyoloji dersi üretim programlarının amaç ve içeriklerinin toplumsal değişmeye paralel olarak değişimi, GEFAD, 32(1), s. 157-170
- Zabun, B. (2012). Eğitimin siyasal sosyalleştirme işlevi:cumhuriyet donemi ilk sosyoloji üretim programı ve ders kitaplarında siyasal sosyalleştirme, 31, s. 1-12
- Zabun, B. (2013). Aleviliğin sosyolojik retimi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 65, s. 119-134
- Zabun, B. (2013). Değerlerin sosyolojik üretimi:ortaretim sosyoloji dersi üretim programında yer alan değerlerin analizi, Akademik Bakış Dergisi, 38, s. 1-11
- Zabun, B. (2013). Türkiye’de sosyoloji üretimi üzerine kapsamlı ilk cozmlenme:hilmi ziya lken, GEFAD, 33(1), s. 31-50
- Zabun, B. (2018). Ortaretim sosyoloji dersi üretim programlarında din kurumu-laiklik ve ders kitaplarına yansımaları, Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2(3), s. 34-45.
- Zabun, B. &Berber, Ő. (2019). İdeolojik sosyoloji üretimi:halk fırkası programı doğrultusunda yazılan ilk ders kitabı (Necmeddin Sadak), International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 5(21), s. 1072-1080
- Zabun, B. (2019). Sosyoloji retiminde güncel yaklaşımlar, F. Manav içinde, Felsefe Grubu Eğitimi zerine Yazılar, (s. 1-15), Ankara:Pegem Akademi
- Zabun, B. (2020). Sosyoloji retimine Giriş, F. Manav içinde, Ana Hatlarıyla Ortaretimde Felsefe Grubu retimi, (s. 196-205), Ankara:Pegem Akademi
- Zabun, B. (2020). Sosyoloji üretiminin tarihçesi ve uygulanan programların yapısı, F. Manav içinde, Ana Hatlarıyla Ortaretimde Felsefe Grubu retimi, (s. 207-224), Ankara:Pegem Akademi

- Zabun, B. (2021). Sosyoloji dersi öğretim programında değerler öğretimi, E.Z.Duman&F. Manav içinde, Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları (s. 197-207), Ankara:Pegem Akademi
- Zabun, B. (2021). Sosyoloji öğretiminde tabu ve tartışmalı konular, E.Z. Duman&F. Manav içinde, Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları (s. 209-224), Ankara: Pegem Akademi
- Zabun, B. (2022). Türkiye'nin toplumsal yapısı etkinlikleri sosyoloji dersi öğretim programına nasıl entegre edilebilir?, 2nd International Conference on Social Sciences and Education, İstanbul.
- Zabun, B. (2022). Ders kitaplarında değerler taramasına esas değerlerin sosyolojik sınıflaması, E. Z. Duman içinde Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar, (s. 53-68), Ankara:Nobel Akademi.
- Zabun, B. (2023). Alternatif lise sosyoloji ders kitabında siyaset kurumu, Cumhuriyet 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara.
- Zabun, B. (2023). Sosyoloji dersi öğretim programında yer alan “milliyetçilik” konusuna alternatif içerik:tüsiad felsefe, 1. Bilsel Harput Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Elazığ.
- Zabun, B.& Demircoğlu, A. (2023). Ahlakın sosyolojik öğretimi:erol güngör'ün lise ahlak ders kitabı, 2. Bilsel International Ahlat Scientific Researches Congress, Bitlis.
- Zabun, B.&Demircoğlu, A. (2023). Alternatif lise sosyoloji ders kitabında din kurumu, 3rd USBED/USES International Conference on Social and Educational Sciences, İstanbul.
- Zabun, B.&Duman, E. Z. (2023). Sosyoloji ders kitaplarının içeriklerinde politik dönem etkileri:amiran kurtkan, 2. Bilsel International AhlatScientific Researches Congress, Bitlis.
- Zabun, B. &Petek B. (2023). Sosyoloji dersinde resfebe, E. Z. Duman içinde Felsefe Grubu Eğitiminde Resfebe, (s. 67-86), Ankara:Nobel Akademi Yayınevi.

BÖLÜM 2

ALEVİLİK KAVRAMININ TANIMLANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Fadime KURTOĞLU¹

¹ Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsü Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Anabilim Dalı, Malatya / Türkiye. E-posta: fakurtoglu@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0044-0455>

Giriş

Tarihsel, sosyolojik ve inançsal bir olgu olarak varlık gösteren Alevilik kavramı, Türkiye ve dünyada son yıllarda üzerinde çok konuşulan ve tartışılan kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze kadar devam eden tarihî süreç içerisinde çeşitli akademik disiplinler tarafından Aleviliğin birçok tanımı yapılmıştır. Çoğu kez bu kavram için farklı isimlendirmeler kullanılmıştır. Alevilik; bazen farklı bir din bazen ise tarikat veya mezhep olarak ele alınmıştır. “Alevilik etnik bir kimlikten mi oluşmaktadır?” sorusu da bu tartışmalı alanın en başat sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysaki Alevilik ayrı bir din, tarikat veya mezhep değil, İslâm inancı içerisinde kendi âdâp ve erkânlarını oluşturmuş, belli bir formasyon pratiğine ulaşmış mezhepler veya tarikatlar üstü bir inanç sistemidir. Bu çalışmamızda özünde İslâm’ı ve insanı barındıran, dinî, sosyolojik ve tarihsel bir olgu olan Alevilik kavramının izâhını ve Aleviliğin doğuşuna dâir sosyolojik ve kısmî olarak da tarihsel tespitlerde bulunmayı amaçlamaktayız. Böylece Alevilik kavramı etrafında oluşan sisli havanın dağıtılması ve kavramın çerçevesinin netleştirilmesi bu çalışmanın kaleme alınma nedenidir.

Aleviliğe dair tespitler yapılmadan anlaşılması gereken ilk husus Aleviliğin anlam dünyasındaki iklimini anlamak ve bu iklim dairesinde kavramlara anlam yüklemektir. Bu anlamda:

‘Alevi anlam dünyası insanın yaratılış serüveni ile başlatılır ve yer gök yok iken başlayan bu süreç, insanın dünyaya düşmesi, nübüvvet ve velâyet ile elçilerle devam ettirilir. Bir bakıma İslam din ve tarihinin bütün birikimini içerir ve kullandığı kelime, kavram ve terim anlamıyla da inananları bu zaman dilimine davet eder. Bütün elçiler de insanın yaratılışını anlatır ve bu bakımdan da (Hz.) Âdem’den başlayan (Hz.) Muhammed ile sonuçlanan peygamberler süreci aynı hakikatin anlatıldığı bir dilime işaret ve bu zamanı talep eder’ (Taşgın, 2015: 171).

Bu bir anlamda Elest Bezminde (Yaratılış Meclisinde) Hakk’a verilen sözün yaşandığı iklime davettir ki Alevilikteki gaye Hakk’a verilen bu ikrarın unutulmamasıdır. Ancak Aleviliğin tanımlanması veya Alevilik kavramının izâhı meselesi söz konusu olunca tartışma zemininin sınırları kaybolmakta ve her bilimsel alan kendi değerleriyle Aleviliği izâh etmenin tecrübesine sığınmaktadır. Bu doğal bir durumdur. Aleviliğin ne olduğuna ya da nasıl tanımlanması gerektiğine ilişkin tartışmalar şiddetini azaltmış olsa da günümüzde bu tanımlama ve tartışmaların hâlen devam ettiğini söylemek mümkündür.

Bu tartışmaların en derin ve sarsıcı olanı Aleviliğin “İslâm içi mi” yoksa “İslâm dışı mı” olmasının yanında, kavramın bir “inanç alanına” mı

yoksa “kültür alanına” mı ait olduğu yönündeki iddialardır.

Akademik çalışmalarının belli bir dönemini Alevilik alanında yoğunlaştıran Necdet Subaşı, Aleviliğin gerçek İslâm, İslâm’ın Türklere özgü şekli, ateist bir felsefe, İran veya Türk kökenli ayrı bir din, mezhep olduğu şeklindeki birçok görüşün geniş bir yelpazede günümüzde politik yoğunlaşmaları başlattığı (Subaşı, 2005: 121) yönündeki tespitlerini şu şekilde ifade etmektedir: ‘Bugün gelinen noktada ‘Alevilikler’ vardır, (homojen) tekil bir ‘Alevilik’ yoktur’ (Subaşı, 2005: 126). Bu da Alevilik konusunun sosyolojik açıdan izâhının önemini bir kez daha gün yüzüne çıkarmaktadır.

Bu çalışma metodolojik olarak bir literatür taraması şeklinde ele alınarak Alevilik konusunda yapılmış çeşitli tanımlamalarla zenginleştirilmiştir. Çalışma giriş ve sonuç bölümleri dışında iki başlık altında incelenmiştir. Giriş kısmında çalışmanın önemi hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra söz konusu çalışmanın metodolojisi izâh edilmiştir. Birinci başlıkta Alevilik ile ilgili yapılan çeşitli tanımlamalara yer verilerek bu tanımlamalar bilimsel açıdan bir incelemeye tabi tutulmuştur. İkinci başlıkta ise Aleviliğin doğuşu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılarak bu hususta ortaya atılan tezler ve hipotezler analiz edilmiştir.

1. Alevilik Kavramı ve Alevilik Tanımlamaları

Alevilik kavramını tanımlamaya ve Alevilerin taleplerine çözüm üretmeye yönelik çalışmalar; siyasetten sosyolojiye, tarihten din bilimlerine kadar pek çok disipline konu olabilmektedir. Alevilik kavramı, disiplinler arası bir alana konu olmasının doğal bir sonucu olarak, bir tanım/tanımlama problemi yaşamaktadır. “Alevilik gerçekte nedir?”, “Aleviler kendilerini nasıl tanımlamaktadır?” şeklindeki sorular günümüzde de Alevilik adına araştırılan, konuşulan, tartışılan ve izâh edilmeye muhtaç olan sorulardır. “Alevilik” ya da “Aleviler” denildiğinde ilk akla gelen ana başlıkları disiplinler arası bir bakış açısıyla şu şekilde ifade edebiliriz:

- Aleviliğin İslâm inancı ekseninde teolojik boyutu,
- Tarihsel süreçlerden geçerek günümüze ulaşmayı başarmış ve kendi yazılı eserlerini üretmiş olmalarından dolayı tarihsel ve edebî boyutu,
- Kendilerini Alevî olarak tanımlamalarından ve bu topraklara kattıkları tüm değerler açısından toplumsal boyutu,
- Demokratik-lâik ortamda ve eşit yurttaşlık söylemi üzerinden siyasî otoritelerden ve hükümetten sorunlarına çözüm istemekle siyasal ve hukuksal boyutudur.

Alevilik kavramına yüklenen anlamlar, bu kavramın “ne şekilde anlaşıldığıyla” yakından ilgilidir. Bu bakımından kavramın birçok tanımlaması

mevcuttur ve bu da hatırı sayılır bir külliyat oluşturmuştur. Bu noktada söz konusu külliyat içerisinde oluşturulan tanımların aktarılması “Alevilik” kavramının etrafında şekillenmiş çok sayıda karmaşık tanımın ve kavramın çerçevesinin netleştirilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle kavramın sözlük anlamıyla tanımlama ve izâh etme sürecine başlamış olmak en doğru adım olacaktır. Alevî kelimesi sözlüklerde; ‘Hz. Ali’ye intisabı olan kimse. Kızılbaş’ (Develioğlu, 2002: 28), ‘Halife Ali bin Ebu Talip’in adından’ (Korkmaz, 1994: 27) türemiş bir isim, ‘Hz. Ali ve Hz. Fâtıma’nın neslinden gelen kimse’ (Kubbealtı Lugatı: 10.10.2024) olarak geçmektedir. Hz. Ali soyundan gelenler ve Hz. Ali taraftarları için kullanılan Alevi kavramı, Hz. Ali’ye bağlılıkları ile bilinen Türkmen kitleleri tarafından kullanılmıştır. Alevi kavramı bugünkü anlamıyla Şeyh Haydar’ın doğumundan önce 1455 yılında düzenlenen resmi kayıtlarda geçmektedir. 15. yüzyıldan itibaren ise Kalenderî, Haydarî, Kızılbaş, Abdâl, Torlak, Bektaşî gibi kavramları kapsayarak bu kavramlarla aynı anlamda kullanılmıştır. Başta tasavvufî bir yapı gösteren Alevilik, Şeyh Haydar’dan sonra siyasallaşmaya başlamış, Türkmen kitleleri Kızılbaş olarak anılmışlardır (Gülten, 2016: 27; Akın, 2023: 32-47). Ancak Osmanlı Devleti tarafından din düşmanı olarak görülen Kızılbaş ifadesi ‘dinsiz, asi’ gibi küçültücü bir anlamda kullanılmıştır. Bu nedenle 19. yüzyıldan itibaren Kızılbaş ismi terk edilerek Alevî ismi yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Alevî isminin yaygın olarak kullanımı 19. yüzyılı bulsa da 15. yüzyıldan itibaren Kızılbaşların kendilerini Alevî olarak tanımladıkları Osmanlı Devleti’nin de onları Alevî olarak tanıdığı resmi kayıtlarda geçmektedir (Gülten, 2016: 39).

Literatür ekseninden bakıldığında Aleviliğin; tarihî, siyasî, dinî ve sosyal bir kavram olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu anlamda:

‘Alevi terimi ilk defa hilafetle ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmıştır. Hz. Peygamberin vefatının ardından ortaya çıkan ve III. Halife Osman’ın öldürülmesinden sonra şiddetlenen siyasi iktidar mücadelesinde Hz. Ali tarafını tutanlara ‘Aleviyye’ veya ‘Şiatu Ali’, bunların karşısında olan gruplara da ‘Osmaniyye’ yani ‘Osman Taraftarları’ denmiştir. Şia, Hz. Peygamberin vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali’ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesini benimseyen çeşitli grupların ‘ortak adıdır’. Alevi terimi de Hz. Ali’ye bağlılık noktasında birleşen çeşitli dinî ve siyasi gruplar için kullanılmaktadır. Ayrıca Alevilik, ‘Hz. Ali’nin soyundan gelenler’ anlamında da kullanılmıştır.’ (Akbulut, 2017: 11-12).

Bu ifadeler aynı zamanda kavramın tarihsel süreçte yüklendiği özel misyonu da özetler niteliktedir. Hz. Ali’ye olan bu bağlılık farklı topluluklar tarafından farklı anlamlarda kullanılmış, farklı mezheplerle günümüze

kadar ulaşmıştır. Araştırmacı Yusuf Ziya Yörükân'a göre Hz. Ali'ye bağlı olmanın anlamı zaman içerisinde değişmiş, "Alevî" kelimesi farklı anlamlarda kullanılmıştır. Şöyle ki:

"1. Halifelik meselesinde Osman'dan yana olanlara 'Osmanîye' denildiği gibi, Ali tarafını tutanlara da 'Alevî' denilmiştir. Bu mânâda Ali'nin ordu komutanları olan Abbasoğlu Abdullah, Yasiroğlu Ammar gibi Sahabeden olanlar da Alevî'dir. Bunlara, 'Şia-i ulâ' ve 'Ashabî Ali' denir.

2. Abbas Oğulları zamanında, Abbas Oğulları'na 'Abbasi', Talib oğullarına da 'Talibî' denildiği gibi Ali'nin neslinden gelenlere, kimi zaman da Ali Oğulları'nın taraftarlarına 'Alevî' denilmiştir.

3. Daha Ali'nin sağlığında onu, en üstün Sahabe ve halifelğe en lâyık insan sayanlara, Ali'nin kumandanlarından Kûfeli Malik-i Eşter ve Sa'saa gibi kimselere de Alevî denmiştir. Bu zümre sonraları birçok kola ayrılmıştır.

4. Şia-i Aleviye'ye gelince, bunlar, Ali'ye imamlığın Allah ve Peygamber tarafından verildiğine inanmış, bu yolda kaynaklar bulunduğunu söyleyerek, *ma'sumluk*, *teberri ve takıyye* esaslarını ortaya atmışlardır. Sonradan birçok kola ayrılan Şia mezhebinin esasları bu fikirlere dayanır. İçlerinde Oniki İmamı tanıyanlara *İsna-aşeriye* adı da verilmiştir.

5. Ali'ye karşı besledikleri aşırı sevgi ile kendilerini taşkınlıklara sevkeden ve sonraları sadece 'Alevî' diye anılan zümrelerdir ki bunlar, Ali'nin kişiliğine efsanevî bir mahiyet kazandırmışlar ve onu Allahlaştırmışlardır. Bu inanış, İbn-i Sebe'nin en yakın adamlarına yaptığı telkin ile başlamıştır. Ali'nin hayatında, kendisine 'Sen Allah'sın' dedikleri için ateşe atılmış Alevîler, bu telkine kapılmış olanlardır. Bunlara *Gâliye* ve *Müellihe* de denirdi. Sonradan bunlara genel olarak, *Ali-Allahîye* (AliAllahîlik) denildiği gibi İran'da *Göranlar*, Türkiye'de *Kızılbaşlar* ve kendi aralarında Sofryan, 'Sofi' ve 'Alevî' adı da verilmiştir." (Yörükân, 2002: 463-464).

Alevî kavramının tarihsel süreçteki geçişlerine bakıldığında inanç temelini Hz. Ali ve Ehl-i Beyt inancı ve sevgisi etrafında şekillendiği görülmektedir. 16. yüzyıla kadar Haydarî, Kalenderî, Hurufî, Bektaşî, Işık adıyla bilinen Alevîler, 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişletme sürecinde Kızılbaş ve Bektaşî adıyla iki ana grup altında toplanmış, Tanzimat'ın ilanından sonra ise Kızılbaş kavramı yerini Alevî kavramına bırakmıştır. 19. yüzyıldan itibaren yaygın hale gelen Alevî kavramı Ali'yi seven, onun yolundan giden anlamında kullanılmaya başlamıştır (Taşgım, 2009: 28).

Melikoff ise 19. yüzyılda Kızılbaş kavramının yerini Alevî kavramının almasının sebebini, Tanrı'nın insan sûretinde tecellisinin simgesi olan Hz. Ali'ye duyulan derin saygı ve bağlılık olduğunu ifade etmektedir (Melikoff, 2011: 16).

Bir başka araştırmacı Mehmet Eröz'e göre ise Alevilik: "İslâm tarihinde, mezhep ve tarikat edebiyatında, Arapça dil kaidesine göre Hz. Ali'yi sevmek ve saymak anlamında 'Aleviyet' ve 'Alevilik' kelimeleri ile ifade edilmiştir. Hz. Ali'yi sevene 'Alevi' denilmiştir" (Eröz, 2014: 41) şeklinde tanımlanır. Bu nedenle de Alevilik ifadesinin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisinden kaynaklandığı bilinen bir gerçektir. "Alevî" kavramıyla, Hz. Ali'ye ve O'nun soyuna, candan gönülden bağlı olanlar kastedilmektedir. Bu idrak tarzında, Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin halifeliğini ve imamlığını tanıma, Allah'ı, Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi beraber sevmek vardır. Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin, "Allah'ın nurundan meydana geldiği" anlayışının yanı sıra, On İki İmam'a bağlılık ve Caferî mezhebine mensubiyet belirleyici özelliktir.

Allah -Muhammed-Ali (üçler)¹ anlayışıyla Hristiyan teslisinin birçok ortak noktayı barındırdığı Hristiyan teslisindeki Kutsal Ruh ile Anadolu Aleviliğindeki Hz. Ali'ye yüklenen anlamların büyük oranda benzer olduğuna (Er, 1998: 7) dâir görüşler Aleviliği İslâm inancından uzaklaştırma çabasından başka bir şey değildir. Aleviliğin kolektif hafızasında söylenen "*Ya Allah-Ya Muhammed-Ya Ali*" söyleminde Allah; sonsuz kudretiyle eşi ve benzeri olmayan Yaratıcı sıfatıyla Ulûhiyeti, Hz. Muhammed son elçi ve peygamber olarak nübüvveti, Hz. Ali ise nübüvvetin mirasını taşıyan ve uygulayan bir velî olarak velâyeti temsil etmektedir. Bu söylemi, bu anlamlar dışında yorumlamak Aleviliğin bâtinî yorumunu ve tevhid anlayışını idrâk edememiş oryantalist araştırmacılar tarafından bilimsel alana koyulmuştur.

Anadolu'da vücut bulan ve maya tutan Alevilik, tek başına eski töre ve inanışların bir devamı değildir. Aleviliği bu anlamdaki bir tanımlamaya hapsetmek de doğru değildir. Şöyle ki: 'Hacı Bektaş Veli vasıtasıyla Yesevi, Kalenderi, Haydari, Ahilik gibi Türk tasavvuf kurumları ile Vahdeti Vücut inancı yanında, eski Türk geleneklerinin de karışımından meydana gelmiştir. Aleviler, Türk geleneği, Türk Halk Şiiri, Türk Halk sazı ile yaşayan bir mümin Müslüman topluluğudur' (Noyan, 1995: 17) demek kavramın izâh ve istikâmeti açısından daha yararlı olacaktır.

Kavramı, tarihî süreç içerisinde ele alıp inceleyen bilim insanlarının başında gelen Ahmet Yaşar Ocak'a göre Alevî kavramı; İslâm kültür tarihinde siyasî, tasavvufî ve itikâdî açıdan Hz. Ali soyundan gelenler an-

¹ Alevilikte "Üçler" olarak adlandırılan "Hakk, Muhammed, Ali" anlayışı Aleviliğin esası olarak kabul edilmektedir. Alevî gruplar arasında bu kabul üç yaklaşımla ifade edilmektedir. Birinci yaklaşıma göre Hakk, Allah'ın varlığını ve birliğini; Muhammed, Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu; Ali, Hz. Ali velayet makamının piri olduğunu ifade etmektedir. İkinci yaklaşıma göre Hakk, Allah'tır; Muhammed ve Ali ise özellik ve nitelik olarak aynıdır. Allah Muhammed ve Ali'yi kendi nurundan yaratmış, tek olan bu nur Abdullah ve Ebû Talib'de ikiye bölünmüş Fatıma ve Ali'nin evlenmeleri sonucu tekrar birleşmiştir. Üçüncü yaklaşıma göre ise Hakk'ın, Muhammed'in ve Ali'nin bir olduğu, bir şeyin farklı tezahürleri olduğu kabulüdür (Üçer, 2010: 330-331).

lamında kullanılmıştır. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Muhammed bin Hanefî'ye aracılığıyla Hz. Ali'nin soyundan gelenlere "Alevî" denilmiştir (Ocak, 1989: 368-369). Bu tanımlama da kan bağı (*sıhriyet*) ilişkisinin ön planda tutulduğunu ifade etmek isteriz ki bugün, Aleviliğin temel kurumu olarak kabul edilen "Ocak sistemi" veya "Dedelik kurumu" da soy sürecini bu bağ üzerinden devam ettirmektedir.

Akademik külliyat içerisinde, Aleviliği bir inanç olarak ele almaktan ziyâde, bir hayat tarzı, yaşam felsefesi veya muhalif bir hareket olarak değerlendirilen tanımlamalar da mevcuttur. Bu istikâmetteki bir tanımlamaya giden araştırmacı Lütfi Kaleli'ye göre: Bir yaşam şekli, inanç sistemi olan dinin yapısında yol ayrımları vardır. Alevilik ise İslâm bünyesinde insanî, ahlâkî, akli olan ancak şeriatçı olmayan yol ayrımlarından biridir (Kaleli, 1995: 334). Bu yönüyle de "Alevilik", geleneklerin dışındaki bir İslâmî-tasavvufî yorum olarak tanımlanmaktadır.

Aleviliği; temelleri atalar geleneğine dayanan bir hayat tarzı, sosyal bir olgu olarak gören ancak bir din olmadığını savunan Mèlikoff'a göre bir halk sûfilîği olan Alevilik, içinde Şamancı unsurların, İslâm öncesi İran çift-tanrılığının ve gnostisizmin de bulunduğu inançların karışımıdır (Mèlikoff, 2011: 16-17).

Alevilik kavramının sosyolojik olarak şekillendiği ve toplumsal alanda kabul görmeye başladığı dönemi doğru okumak gerekmektedir. Sosyolojik havzadan uzaklaşılarak yapılan herhangi bir kavramın izâh edilmesi hususu birçok eksikliği beraberinde getirmektedir. Bu nedenle sosyolojik ve tarihsel süreç olarak şunu söylemek mümkündür: Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte şehirli ve Arapça bilen toplumun benimsediği kitabî İslâm anlayışı ve göçebe toplumun önceki geleneksel dinî inançlarının etkisinde benimsediği bir İslâm anlayışı olmak üzere iki İslâm anlayışı ortaya çıkmıştır (Dalkıran, 2002: 103). Bir toplumun yeni bir dinle karşılaşınca eski dinî inanışlarından tamamen sıyrılıp yeni dinî inanişe ve kültüre bürünmesi mümkün değildir. Toplumların yaşam tarzı, yaşadığı bölgenin coğrafi yapısı, iklimi gibi şartlar da göz önünde bulundurulduğunda bu iki İslâm anlayışının ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Bu husus sosyolojik bir olgu olarak bilinmeli ve Aleviliğin merkezdeki kitabî İslâm'la tanışan zümrelerin dışında daha çok varlık gösterdiği, bu topluluklar arasında yerleştiği göz ardı edilmemelidir.

Yazılı kültürden ziyâde şifâhî (sözlü) kültüre sahip göçebe veya yarı göçebe Türkmenlerin bir kısmı İslâm'ı Şîî düşüncelere sahip Dâîler² ara-

2 Dâî: Arapça'da "Seslenmek, çağırarak, davet etmek" anlamındaki da' ve veya duâ kökünden sıfat olan dâî, "İnsanları kendi din veya mezhebine çağırarak kimse" demektir. Bazan anlamı pekiştirmek için sonuna "yâ" getirilerek dâîye şeklinde de kullanılır. Dâî Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'in Allah elçisi olarak fonksiyon ve görevlerini dile getiren âyetlerde bilhassa "Allah'a çağırarak" mânâsında yer almakta (el-Ahzâb 33/46; el-Ahkâf 46/31-32), ayrıca genel olarak "Dua eden, çağırarak" anlamında da geçmektedir (Öz, 1993: 420).

cılığıyla öğrenmişlerdir. Ehl-i Beyt'e yapılan zulümlerin anlatılması onları ezilenden yana olmaya lüzumlu kılarken Hz. Ali ile ilgili menkıbeler İslâmiyet öncesi Kam, Şaman, İslâmiyet sonrası "Dede" ve "Baba" adı verilen din adamları tarafından geliştirilmiştir. Böylece eski, Türk örf ve adetleri İslâm kültürüne mal edilmiştir (Dalkıran, 2002: 107).

Sosyolojik olgu olarak kabul edeceğimiz Aleviliğin vücut bulmasını ve anlam kazanmasını, Orta Asya'daki Türklerin yaşam tarzı ve İslâm algısı üzerine temellendiren tanımlamalar da mevcuttur. Bu bağlamda Alevilik: 'Türklerin Arap-İran kültürünün de etkisiyle sözlü kültüre bağlı olarak İslâm öncesi dini kültürleriyle, öğrendikleri İslâm'ı sentezleyerek içinde buldukları Anadolu coğrafyasının sosyo-kültürel şartlarına göre düşünsel ve pratik alanlarda yeniden şekillendirdikleri din anlayışıdır' (Arabacı, 2009: 31-32) demek sosyoloji ilminin gerçekleriyle örtüşen bir tanımlamadır. Ancak bu din anlayışını büyük oranda İslâmiyet'in dışında tutan tanımlamalar da mevcuttur. Şöyle ki; Aleviliği Türklerin eski inanç ve kültürlerini İslâmiyet'e aйтmış gibi göstererek sürdürdüğü bir inanç, kültür ve yaşam biçimi olarak gören araştırmacı Piri Er'e göre Alevilik:

'Türklerin İslâmiyet'i kabul etmeden önce içinde buldukları inanç ve kültür dairesi, İslâmiyet'i kabullenmeleri ile birlikte birdenbire ortadan kalkmamış; bir kısmı içine girdikleri yeni inancın kurallarına uyarken, bir kısmı yüzyıllardır yaşadığı inanç ve kültüre yeni din çevresine uygun birer kılıf bulup, yeni dine ait göstererek eski inanç, gelenek ve göreneklerini yaşatmışlardır. Bunlar Anadolu Alevileridir' (Er, 1998: 67-68).

Aleviliği inanç kimliği dışında bir hayat tarzı olarak gören bir diğer araştırmacı Lütfi Kaleli'ye göre ise: Bir Kültürleşme olgusu olan Alevilik; farklı inançlara sahip insanlara hoşgörülle yaklaşan, Türk, Arap, Kürt, Çerkez gibi etnik köken ayrımı yapmadan insanî değerleri ön plana çıkararak barış içinde yaşamayı başarabilenlerin (Kaleli, 1995: 350) sürdürdüğü bir hayat tarzı olarak ifade edilmiştir.

Farklı perspektiflerin ve tecrübelerin izâh ettiği Alevilik kavramının tanımlamalarına ilişkin olarak; Hz. Ali'yi ilahlaştıran aşırı uç görüşlerden, onun üstün özelliklere sahip Allah'ın velisi ve Hz. Muhammed'in vefatından sonra halife olması gerektiğine inananlara varıncaya kadar birbirinden çok farklı Alevî anlayışları bulunması konunun sınırlarının ne kadar geniş bir alan oluşturduğunu belirtmek adına yararlı olacaktır.

Buraya kadar ele aldığımız hususlar yazın dünyasında farklı araştırmacılar tarafından ifade edilen "Alevilik" tanımlarını içermektedir. Ancak Alevilik kavramının netlik kazanması noktasında bu tanımlamaların yeterli olmadığını ifade edebiliriz. Bu nedenle kavramın netlik kazanması için akademik havzada biriken verilerle yeni bir tanımlamaya gitmek ve Alevi-

liğin sosyolojisiyle barışık bir kavram analizi yapmak gerekmektedir. Bu manâdaki en kapsayıcı Alevilik tanımlarından birini ise tarihçi Ali Kaya yapmaktadır. Kaya, ele aldığı ve yorumladığı Alevilik tanımını şu şekilde izâh etmektedir:

‘Alevilik; dini İslâm, kitabı Kur’ân, Allah’a kul, Hz. Muhammed’e bağlı, Hz. Hüseyin’in yolunu süren, Hacı Bektaş Veli’nin *eline, beline, diline sahip ol* düsturunu ilke edinen, iyi düşünce, iyi söz ve iyi davranışta kendini bulan, Allah korkusu yerine, sevgisini benimseyen, zâhiri bâtınla, bâtını zâhirle birleştiren, şeriat kapısını aşip marifet yoluyla hakikat dünyasına ulaşan, Kur’ân’ın şekline değil, özüne inen, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşmaya varma yoludur’ (Kaya, 2012: 365).

Bu izâhtan da anlaşılacağı üzere şu hususların altını çizmek isteriz ki Alevilik; kuralları ve ibadetleri belli olan ve nefsin olgunlaşması için sorumluluk yüklenmeyi amaçlayan ve tüm bunları yaparken de İslâmî ve Kur’ânî referanslarla hareket eden bir inanç bütünü ve tasavvufî bir yoldur.

Tüm bu nedenlerle Aleviliğin sınırını belirlerken özellikle şu hususlara dikkat etmek gerekmektedir. Bir ferdin kendi inanç kimliğini tercih etmesi insan hakları ve evrensel hukuk normları açısından herhangi bir zorlamaya ya da baskıya tabi tutulamaz. Ancak sosyolojik olarak bir ferdin “Ben Aleviyim” diyebilmesi için belli normları gerçekleştiriyor olması gerekmektedir. Bu normlar, biz araştırmacıların tespiti olmaktan ziyâde Aleviliğin kolektif hafızasının söyledikleridir. Bir kişinin:

- Bağlı olduğu bir Alevî/Kızılbaş Ocağı varsa ve o ocağın dedesi aracılığıyla kendi erkânlarını yürütüyorsa,
- Belli dönemlerde cemlere iştirak ederek, görgülerden-sorgulardan geçiyorsa,
- Aleviliğin olmazsa olmaz kuralı olarak “musahiplik” kavline girmişse,
- Tevellâ ve teberrâ inancı içerisinde hareket ediyorsa,
- Tevhid-nübüvvet-velâyet ekseninde; Hakk-Muhammed-Ali Yolunu sürüyorsa, biz o kişiye Alevî olarak bakabilir ve Aleviliğini bu değerler açısından ele alabiliriz.

2. Aleviliğin Tarih Sahnesine Çıkışına Dair Yapılan Tanımlama ve Tartışmalar

Aleviliğin tanımlanmasında olduğu gibi Aleviliğin doğuşu konusunda da çeşitli görüşler mevcut olup, Aleviliğin filizlenmesi bilim dünyası-

sında çoğu kez Hz. Muhammed'in vefatı sonrasındaki siyasi ve politik olaylara dayandırılmaktadır. Alevilik, yalnızca "Ali taraftarlığı" olarak değerlendirilmediği sürece Aleviliğin doğuşu çok daha iyi anlaşılacaktır. Hz. Muhammed'in hilafetinin Hz. Ali'ye devredilmesi konusunda İslâm tarihi boyunca devam eden çatışmalar, İslâmiyet'in yayılmasıyla birlikte diğer bölgelere de sirâyet etmiştir. Hz. Ali taraftarları İran'da Şiiler, Mısır'da Fatimiler ve Pakistan çevresinde İsmailiye mezhebi olarak kendini göstermiştir. Anadolu'da ise bu akım Anadolu halkının İslâm'ı kabul şekli olan Alevilikle kendine özgü bir ifade bulmuştur (Şener ve İlknur, 1995: 19). Böylece Alevilik kavramı, itikâdî ve amelî mezheplerin oluşumundan sonra farklı İslâm coğrafyalarında farklı anlamlar kazanmıştır (Sezgin, 1999:298)

Alevilik üzerine araştırma yapan ve bu konuyu çalışan bilim insanları kavramın anlamı ve doğuşunu birlikte değerlendirmektedir. Kavramın doğuşu hususunda temelde birkaç farklı yaklaşım tarzı mevcuttur. İlk yaklaşıma göre, Aleviliğin doğuş yeri olarak İslâm coğrafyası kabul edilmektedir. Anlam olarak ise, Hz. Ali taraftarı olmakla temellendirilmektedir. Diğer yaklaşıma göre ise, bazı araştırmacılar kavramın doğuşunu Safevî Devleti ve Şah İsmail'in Kızılbaşlık faaliyetleriyle ilişkilendirmektedir. Yıldırım'a göre, Aleviliğin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt vurgusu gibi temel unsurları Orta Çağ Anadolu'suna ve İslâmiyet'in doğuşuna gitse de günümüzdeki Aleviliğin ocak sistemi, musahiplik, cem ibadeti gibi temel kurumlarının şekillenme döneminin Kızılbaş hareketi dönemi olduğunu ve bu dönemin birinci derecede önem arz ettiğini ifade etmektedir (Yıldırım, 2021:56).

Birçok araştırmacı Aleviliğin köklerinin konargöçer Türklerin İslâmiyet ile ilk karşılaştıkları dönemlere dayandığı fikrini savunur. Konargöçer hayat sürmeleri ve Eski Türk inanç ritüellerinden dolayı Türkmen boyları, yerleşik düzen gerektiren Sünnî İslâm uygulamaları ile ters düşmüşlerdir (Okan, 2004, 54). Ancak 'Karahanlılar Sünnî İslâmlığı kabul edinceye kadar İslâmiyet Hazar Denizinin batı ve güneyindeki ülkelerden Horasan'dan tutunuz, Aras'ı aşır Baykal Gölü'ne, Çin sınırına değin dağınık durumda yaşayan Türk toplulukları arasında 'Ehl-i Beyt inancı', 'Ali yandaşlığı' yani Alevilik olarak yayılmıştır' (Kaygusuz, 2014:164). Kaygusuz'un bu tespiti konargöçer Türk toplulukları arasında "Aleviliğin" yaşam alanı bulabilmesi ve Aleviliğin değerlerine bu topluluklar arasında oldukça itibâr edilmesiyle açıklanabilir.

Orta Asya'da geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türkler Çin, Hint ve İran gibi komşularıyla etkileşim hâlinde olmuş, kültür alış-verişinde bulunmuşlardır. Bu nedenle Zerdüştlük, Maniheizm, Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık gibi evrensel dinlere girmişlerdir. Bu evrensel dinler kırsalda Türkler arasında taraftar bulamamış, kentlerde ise geçici olarak bir başarı göstermiştir. Türk mizacına ve kültür yapısına uygun olan İslâmiyet'in

elde ettiği başarıyı evrensel dinlerin hiğbiri gösterememişlerdir. Müslüman olan Türk boyları kültürlerini, dillerini muhafaza edebilmiş ancak Budist veya Hristiyan olanlar zamanla asimile olmuşlardır (Bulut, 2021, 25). ‘Türklerin Araplarla, dolayısıyla İşlmiyet’le doğrudan doğruya temasları Hz. Peygamber’den sonra Horasan’ın fethiyle başlamış ve Maverünnehir’in fethi esnasında etin savaşlar şeklinde gelişmiştir. Türklerin İşlm lemine girmeleri ise çok daha sonra Onuncu asrın başlarında başlamıştır’ (Fığlalı, 1990: 70). İşlmiyet, Türklerin mill bünyesine uyum sağlamış ve medeniyetlerini yaymalarında manev bir g olmuştur. Kızıl elma lks, *İlahi Kelimetullah* ile örtüşmüştür. Anadolu’daki Alevilik Türklerin İşlmiyet’i kabulüyle X. yüzyıldan itibaren başlayan bir süreç içerisinde doğmuştur (Turan ve Yıldız, 2008: 11). Ömer bin el-Hattb döneminde Türk-Arap ilişkileri başlamış daha sonra artarak devam etmiştir. Bu dönemde İşlm devletinin sınırlarının Ceyhun Nehri’ne kadar ulaşmasıyla Türkler ve Araplar komşu olmuşlardır. Ömer bin el-Hattb, Müslüman askerlerin Ceyhun Nehri’ni geçmelerini yasaklamasına rağmen bu yasağa uymamış baskın, yağma, ganimet elde etme girişiminde bulunmuşlardır. Bu durum Türklerin Müslümanlığa karşı bir tepki duymalarına ve İşlmlaşmalarının bir süre gecikmesine neden olmuştur. Emeviler Dönemi’nde Türk-Arap ilişkileri asker mücadeleler ile geçmiş İşlmiyet Maverünnehir’de ferd olarak yayılmış ancak Abbasiler Dönemi’nde İşlmlaşma hız kazanmıştır (Bulut, 2021: 40-41).

Abbasilerin iř başına geçmesiyle İşlm tarihinin ve Türklerin kaderi değişmiştir. Abbasilerin ilk dönemlerinde devlet idaresinde nüfuz sahibi olan İranlıların iktidarı devam etmemiştir. İlk halifelerin Araplara ve İranlılara negatif tavırları Müslüman Türklerin devlet kademelerinde yer almalarına neden olmuştur. Bu durum Türklerin İşlmiyet’e karşı yakınlığının doğmasına neden olmuştur. Daha sonra (751) Talas Savaşı’nda Abbasilerin Türklerin yardımıyla inilileri bertaraf etmesi Türk-Arap ilişkilerinin dostluğa dönüşmesine ve Türklerin İşlmiyet’i yavaş yavaş benimsemelerine neden olmuştur (Fığlalı, 1990: 77-78).

Anadolu’ya yerleşmeden önce mer bin el-Hattb döneminde İşlmiyet’le tanışan Türkler göçebe yaşam tarzlarından dolayı yüzeysel bir İşlm anlayışını benimsemiş, eski dinî ve kültürel geleneklerini de sürdürmüşlerdir. Türkler geldikleri bu coğrafyada karşılaştıkları Bizans ve Ermenilerin benimsediği Hristiyan kültüründen daha çok Arap ve İran medeniyetinin dinî uygulamalarının etkisinde kalmışlardır (Arabacı, 2009: 89-90).

Bu kültürel ve inançsal etkileşiminin bir başka yönü de Orta Asya Türklerinin İşlmiyet’i kabulünden sonra, İşlmiyet’in kendi konargöçer yapılarına uymayan özelliklerini kolayca kabul etmemeleridir. Bu kabuleniş sürecinde özellikle kadın-erkek ayrılığı, şarap yaşağı gibi birtakım kuralları kolayca benimsememişlerdir. şehirde yaşayan seçkinler İşlm’ı

olduğu gibi kabul ederken, şehir medeniyetinin dışında kalan Türkmen aşiretleri ve bir kademeye kadar seçkin sınıfa tabi tutulmayanlar İslâm'ın heterodoks sûfi şeklini kabul etmişlerdir. Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin büyük bölümü kırsal alanlara yerleşmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak şehirdeki medrese kültüründen uzak kalmış ve yerleşik düzen gerektiren Sünnî İslâm yaşantısı yerine, mistik bir tasavvufi hayat anlayışını kabullenmişlerdir (Keskin, 2004: 70-71). İslâmlaşma büyük şehirlerde hızla devam ederken kırsal kesimlerde uzun zaman almıştır. Bu süreçte Ahmet Yesevî, Arslan Baba, Korkut Ata gibi Türkmen Babalarının faaliyetleri sonucunda kırsal kesimlerde Şiilik veya Şiilikten etkilenen akımlar etkili olmuştur. Bu süreçte gezgin derviş ve mutasavvıflar tarafından Türkçe şiir ve deyişlerle İslâm dinini konargöçer topluluklara açıklanmıştır. Konargöçer Türkler İslâmiyet öncesi eski inanç ve geleneklerinden ne tam olarak kopabilmişler ne de İslâmiyet'i tam olarak özümseyebilmişlerdir. Bu kitlelerin Müslümanlığı, yaşam tarzlarından dolayı kitabî İslâm'ı öğrenme ve yaşama olanağı bulamadıklarından, dinî sorumluluklarını yerine getirmekten uzak, eski inanç ve geleneklerin daha baskın olduğu bir halk Müslümanlığıydı (Turan ve Yıldız, 2008: 14). Bu topluluklar kitabî İslâm'a bağlı olmakla beraber şerî hükümler üzerinden dinî bir tecrübe geliştirmek yerine, İslâm'ın dolayısıyla da Kur'ân'ın ahlâk öğretileri üzerinden dinî bir tecrübe geliştirmiş ve bu tecrübeler üzerinden de yeni dinlerini yaşamışlardır. Burada esas olan durum ise, toplumsal şartlarla gelen dinle çatıştırılmadan tasavvufi bir yorumlamaya gidilerek, İslâm'ın hakikat mayası olan "ahlâk ilkeleri" üzerinden İslâm dini yaşatılmaya çalışılmıştır.

İslâm'la tanışmakla birlikte Türklerin hayatlarında ve fikir dünyasında köklü değişimler olmuştur. Bu değişim Türkistan'da başlamış, Anadolu'da maya tutmuştur. Büyük çoğunluğu konargöçer hayat süren ve daha önce Şamanist, Budist ve Maniheizt mistik kültürlerin tecrübesini yaşamış bulunan bu insanların önemli bir kısmı, Arapça bilmek bir yana, okuma-yazma dahi bilmeyen Türk topluluklarıdır. Bunlar, Maverâünnehir'in gelişmiş kültür merkezlerinde yaşayanlar gibi kitabî İslâm'ı gereği gibi kavrayıp yaşayamamışlardır. Bundan dolayı, geleneksel şifâhî kültürün hâkimiyetindeki bu insanların, İslâm'a ısınmaları, mistik bir yoldan, Horasan Mektebi'nde yetişmiş Ahmed Yesevî ve halifeleri yoluyla olmuştur. Böylece eski geleneksel kalıplarla ifade edilmek ve yorumlanmak zorunda olan bu İslâm, sûfi propagandacılar aracılığıyla güçlü bir evliya kültü etrafında kurumlaşarak gelişmiş ve kitabî İslâm'dan pek çok bakımlardan farklılaşarak, Türklere mahsus bir yapı kazanmıştır (Ocak, 1999: 76-78). Türklerin kitabî İslâm ile tanışmaları ve Sünnî din öğretilerini öğrenmeleri daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır ve sistematik hâle gelmiştir. Ancak Türklerin gerek hayat tarzları gerekse sahip oldukları eski din öğretilerinden dolayı şifâhî İslâm'daki ahlâkî değerler ön plana çıkmıştır. Tüm bu

süreçler yeni bir dinin kabulündeki toplumsal direncin en görünür hâlidir. Bunun sonucunda Anadolu’da farklı sosyokültürel ortamlara göre farklı din anlayışı ortaya çıkmıştır. Alevilik; Türklerin İslâmlaşması ile başlayan süreçte konargöçer ve göçebe Türkler arasında şekillenen dinî yaşam tarzı olarak ortaya çıkmıştır. Böylece Orta Asya bozkırlarında fikrî temelleri yeşermiş olan Alevilik, daha sonrasındaki süreçte Ocak sistemi ve Dedelik kurumu üzerinden Anadolu’ya ve Balkanlara taşınmış ve bu coğrafyaların irşât edilmesinde Horasan Erenlerinin sevgi dolu İslâm yorumu olan Alevilik, büyük bir itibarla köklemiştir.

Bir başka araştırmacı olan Pehlivan’a göre de Anadolu’daki Alevilik İslâm kökenlidir. Kerbela çölünde Hz. Hüseyin ve beraberindekilere yapılan zulme karşılık bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Ancak asıl esin kaynağı Horasan’dan Anadolu’ya gelen Hacı Bektaş Veli’dir. İslâmiyet’i çok iyi benimsemiş olan Hacı Bektaş Veli İslâmiyet’i Anadolu insanının yaşam tarzı ile bütünleştirmiş ve yaymıştır (Pehlivan, 1993: 16). Bir bakıma Hacı Bektaş Veli ve O’nu yetiştiren Horasan Okulu, İslâmiyet’in sevgi ve hoşgörölü yüzü olmuş, Allah’a olan korku yerine, O’na sevgiyle gidilmesinin ve tüm bu süreçlerde de “Dört Kapı Kırk Makam”la yol alınacağını fikri yaşatılmıştır.

Sonuç

Geçmişten günümüze geniş bir çerçevede birbirinden çok farklı Alevilik anlayışları ve tanımlamaları mevcuttur. Aleviliğin tanımlanmasının kavramsal olarak homojen bir düzlemde yapılamamasının yanı sıra, “Aleviliğin ne olduğu?” sorusuna verilen cevapların “çokluğu” da tartışma yelpazesinin genişlemesine neden olan bir başka husustur. Dolayısıyla netleşmesi gereken kavram, doğal sürecinde çoğaltılmakta ve bu çoğalma da beraberinde kimi anlam erozyonlarının oluşmasına neden olmaktadır. Şöyle ki Alevilerin etnik kökeninin ne olduğu, Aleviliğin İslâm’ın neresinde olduğu soruları değişik siyasi ve ideolojik tartışmaların konusu olabilmektedir. Bu tanımlamalar yapılırken Aleviliğin ortaya çıkmasında etkili olan siyasî, tarihî, sosyolojik ve dinî boyutlar, yaşanan coğrafya, hayat tarzı, Aleviliğin İslâm inancıyla ilişkisi göz önünde bulundurulduğu takdirde daha doğru bir sonuca varılacağı düşünülmektedir.

Bir kavram olarak Alevilik, Hz. Muhammed’in vefatı sonrası hilafet tartışmaları sırasında Hz. Ali tarafını tutanlar ve devlet yönetiminin Hz. Ali’ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesini benimseyenler için kullanılmıştır. Ancak bugünkü anlamıyla Alevilik, Türklerin Müslümanlaşması sürecinde konargöçer ve göçebe Türkler arasında, fikrî temelleri Orta Asya’da filizlenen, Anadolu ve Balkanlar’a Ocak sistemi ve Dedelik kurumuyla taşınan, Horasan Erenlerinin İslâmî yorumuyla şekillenen İslâm’ın tasavvufî bir yorumudur. Alevilik, bu yorumu hayat felsefesi

edinmiş; insana, topluma ve tabiata bu nazarla bakan bir hayat tarzı olarak ortaya çıkmıştır.

Genel olarak Alevilik ile ilgili yapılan tanımlamalardan hareketle; dini İslâm, kitabı Kur'ân-ı Kerim olan, tevhid-nübüvvet-velâyet ekseninde; Hakk-Muhammed-Ali yolunu süren, bir ocağa bağlı olan ve o ocağın dedesi aracılığıyla erkânlarını yürüten, bir musahibi olan, cem ibadetine iştirak eden, tevellâ ve teberrâ inancı içerisinde hareket eden; dil, din, ırk ayrımı yapmadan yüreğinde insan sevgisiyle Hakk'a yürüyen kişi Alevidir ve yürüdüğü bu yol da Aleviliktir.

Tüm teorik izâhların ortaya koyduğu şu gerçekliği de görmek gerekiyor ki "Alevilik", ancak "Alevilerin" tanınması ve bilinmesiyle doğru bir şekilde ifade edilebilir. Alevilik çalışmak ya da Alevilik üzerine araştırmalar yapmak, Alevilerin tarihsel ve toplumsal geçmişiyle örtüşerek yorumlandığında bir kıymet kazanacaktır. Diğer türlü her araştırmacı bireysel yorum ve yaşam tecrübesini "Alevilerin" ve dolayısıyla da "Aleviliğin" üzerine giydirmek gibi bariz hatalara düşmektedir. Ait olduğu etnik kimlik veya siyasî refleksle "Aleviliğin kapısını çalmakta" kapıdan içeriye de kendi yaşanmışlıklarını da taşımaktadır. Bu da objektif bir değerlendirme sürecinin yitirilmesine neden olmakta ve Aleviliğe veya Alevilere dair duygusal yorumlar yapılmasına sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Ahmet (2017). *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası / Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı*. Ankara: Otto Yayınları.
- Akın, Bülent (2023). “Alevi mi? Kızılbaş mı? Şia mı? “Alevi” Sözcüğünün Tarihte Bugünkü Anlamıyla Kullanımına Dair Birtakım Yeni Mülahazalar”. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, Sayı: 28, ss. 18-50.
- Arabacı, Fazlı (2009). *Alevi ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları*. Ankara: Barış Platin Yayınları.
- Bulut, Halil İbrahim (2021). “İslam Öncesi Türklerde Din ve İnanışlar” *Alevilik Bektaşilik-Tarihi, Dini, Sosyal ve Güncel Boyutlarıyla*. Bulut, Halil İbrahim- Yıldız, Harun.13-36. Ankara: Bilay Yayıncılık.
- Bulut, Halil İbrahim (2021). “Türkler ve İslamiyet” *Alevilik Bektaşilik-Tarihi, Dini, Sosyal ve Güncel Boyutlarıyla*. Bulut, Halil İbrahim- Yıldız, Harun.37-64. Ankara: Bilay Yayıncılık.
- Dalkıran, Sayın. (2002). “Alevi Kimliği ve Anadolu Aleviliği Üzerine Bir Deneme”. *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı: 10, Cilt: 6, ss. 95-117.
- Develioğlu, Ferit (2002). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Er, Piri (1998). *Geleneksel Anadolu Aleviliği*. Ankara: Anadolu Erenleri Kültür ve Sanat Vakfı.
- Eröz, Mehmet (2014). *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1990). *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları.
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1995). “Ana Hatlarıyla Alevilik”. *Günümüzde Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gülten, Sadullah (2016). “Osmanlı Devleti’nde Alevî Sözcüğünün Kullanımına Dair Bazı Değerlendirmeler”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, ss. 27-41.
- Kaleli, Lütfi (1995). *İnanç Boyutuyla Alevilik Nedir? Ne Değildir?* İstanbul: Can Yayınları.
- Kaya, Ali (2012). *Alevilik ve Dersim Üzerine Seçme Yazılar*. İstanbul: Yaz Yayınları.
- Kaygusuz, İsmail (2014). *İslam İmparatorlukları Tarihinde İktidar Mücadeleleri ve Aleviliğin Doğuşu*. İstanbul: Su Yayınları.
- Keskin, Yahya Mustafa (2004). *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği-Elazığ Sün Köyü Örneği*. Ankara: Avrasya Yayınları.
- Korkmaz, Esat (1994). *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ant Yayınları.

- Melikoff, Irène (2011). *Kırklar'ın Cemi'nde*. Çev. Turan Alptekin. İstanbul: Demos Yayınları.
- Noyan, Bedri (1995). *Bektaşilik-Alevilik Nedir?* İstanbul: Ant ve Can Yayınları. (ortak basım).
- Ocak, Ahmet Yaşar (1989). "Alevi". ss. 368-369. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:.2. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1999). *Türkler, Türkiye ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okan, Murat (2004). *Türkiye'de Alevilik*. Ankara: İmge Yayınları.
- Öz, Mustafa (1993). "Dâî". ss. 420-421. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:.8. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pehlivan, Battal (1993). *Anadolu'da Alevilik*. İstanbul: Alev Yayınları.
- Sezgin, Abdülkadir (1999). "Bektaşî Geleneği ve Türkiye Aleviliğinin Karakteristiği". *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri* (22-24 Ekim 1998).
- Sofuoğlu, Cemal-İlhan Avni (1997). *Alevilik Bektaşilik Tartışmaları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Subaşı, Necdet (2005). *Alevi Modernleşmesi: Sırrı Faş Eylemek*. Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- Şener, Cemal-İlknur Miyase (1995). *Kırklar Meclisinden Günümüze Alevi Örgütlenmeleri-Şeriat ve Alevilik*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Taşğın, Ahmet (2009). "Modernite ile Karşılaşma Alevi-Bektaşî Kavramlarının Yeni Anlamları Üzerine". *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*. Ocak, Ahmet Yaşar .25-35. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Taşğın, Ahmet (2015). "Akademik Nazarın Darlığı ve Alevi Kaynaklarının Genişliği: Alevilik Araştırmalarının Seyrine Dair Tefekkür". *Hasan Nedim Şahhüseynoğlu'na Armağan Kitabı*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, Ahmet-Yıldız, Harun (2008). "Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 26-27, Cilt: 26, ss. 11-24.
- Üçer, Cenksu (2010). "Alevi Telakkide Hz. Muhammed". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt:14, ss. 321-343.
- Yıldırım, Rıza (2021). *Geleneksel Alevilik-İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yörükkan, Yusuf Ziya (2002). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

”

BÖLÜM 3

ŞİDDET VE SİYASET SARMALINDA SİHİRLİ DEĞNEK/ TEHLİKELİ YOL AYRIMI: MEDYANIN SOSYOLOJİSİNE DOKUNMAK

Yonca ALTINDAL¹

¹ Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji ABD, ORCID: 0000-0002-1240-127X Mail: yoncaaltindal@balikesir.edu.tr, yoncaaltindal@yahoo.com.tr, yoncaaltindal35@gmail.com

Giriş

Medya iletişimin döngüsünün en önemli ayağını oluşturmaktadır. Yüz yüze iletişimin yerinin yazılı, görsel ve sözlü pek çok alana bırakması beraberinde psikolojik, ekonomik ve toplumsal bağlamlı açıklamaların yapılmasını da elzem hale getirmiştir. Medya küreselleşmenin teknolojik ayağında sınırları ortadan kaldırarak bir yandan tüketim, bir yandan da gözetim kapitalizme ortam hazırlamakta ve bu alan her geçen an genişlemektedir. Medyanın bilgilendirme rolü zamanla değişime uğramakta, manipülatif etkisiyle birlikte hegemonyayı içerisinde bulundurarak kitleleri sorgulamaktan uzak tartışmayı unutmuş beyinlerin bir anlamda hapisanesine doğru itmektedir. Sıradanlaştırılan, normalleştirilen ve değersizleştirilen haberler ve yayınlar düşünce alanını zehirlemektedir.

Şiddet ise medyada sıkça karşımıza çıkan sosyolojik bağlamlı olarak irdelenmesi gereken bir olgudur. Bu olgu temelde insanın bedensel ve ruhsal açıdan güç ve baskı uygulayıcı bireysel ve/veya toplu hareketlerdir. Özeld kadına yönelik şiddet ise, toplumsal cinsiyet temelli iktidar ve eşitsizlik ilişkilerinin bir sonucudur. Medya, bu yönüyle toplumsal cinsiyet rollerini de etkileyen faktörlerin başında değerlendirilmekte, kitle iletişim araçları üzerinden ve özellikle de televizyon aracılığı ile büyük ve yaygın bir etki yaratmaktadır. Kırılgan grupları özellikle de kadınlara ve çocuklara dair kullanılan dil ile toplumsal alandaki eşitsizliği de yeniden üretmektedir.

Bu çalışma medyanın şiddete ilişkin içerimlerini ve görünümelerini sosyolojik merceğe etrafında irdelemeyi temel almaktadır. Bunu gerçekleştirmek için medyanın iletişimdeki rolüne ve önemine değinilmekte, ardından şiddetin sunumunun medyadaki ve kapitalizmdeki bağı ile medyadaki derin sorunların etkisi ile aktarılmaya çalışılacaktır. Gerek şiddetin, gerekse siyasetin medyadaki yüzünün aydınlık bir sabaha mı uyanıldığı, yoksa kış saati uygulamasının değiştirilmesine dair hiçbir şekilde vazgeçmeyen Türkiye örneğindeki gibi günaydın derken günün henüz aydınlanmamış olduğuna dair karanlık gece ile sabah arası bir karmaşaya mı hizmet ettiği sosyolojik parmak izleriyle açılacaktır.

İletişimin Aynaya Yansıyan-Aynanın Arkasına Saklanan Yüzü: Medya

İletişim araçları olarak da dillendirilen medya olgusunun özellikle 1920'lerden itibaren hayatımıza girmesi söz konusudur. Bu olgu; sözlü, yazılı, basılı, görsel metinlerin yer almasına kadar büyük bir alanı içermektedir. Böylelikle, imge, simge ve metaforlarla birlikte şekillenen ve yaratıcı gücüyle de kitleleri etkileyebilme becerisi ile tanınmaktadır (Mora, 2008: 5). Medyanın bu bağlamda imgeler üzerine kurulu bir sistemi bir anlamda benimseyip koşulsuz uyguladığını söylemek mümkündür.

İmge gündelik hayat içerisinde de adeta vazgeçilmez olarak herhangi bir baskı kurmadığına dair bir yöntemle benimsetme yoluna gitmektedir. Bu etkileyebilmenin temeli Özdemir'in de özellikle bahsettiği üzere; "1.Bilgilendirme, 2.Kültürel devamlılık, 3. Toplumsallaştırma, 4. Kamuyu yaratma ve 5. Eğlendirmeye ilişkindir" (1998: 35-36). Bu noktadan bakıldığında toplumlar bir yandan medya aracılığıyla bilgilenirken, aynı zamanda medya tarafından da yönlendirilmektedirler.

Medya tüm insan davranışlarını kapsar. Ayrıca bilgiyi yayar, eğitir, eğlendirir ya da bilgiye yönelik davranışlar sunar. İnsanlar ise bu sayede görerek, duyarak, okuyarak edindikleri bilgileri çevresindekilere yansıtırlar ve kullandıkları medya aracına olan güvenleri doğrultusunda tutum ve davranışlarını belirlerler. Bu noktada etkili olan şey ise medya dilidir. Dolayısıyla medya, ideolojik bir aygıt olarak uygulanmış olduğu kurallar ve uygulamalar nedeniyle toplumları etkilemekte ve yönlendirmektedir. İdeoloji de bu bağlamda medya aracılığıyla toplumların bakış açılarını doğrudan etkilemektedir. Ancak medyanın bu önemli rolleri zamanla olanları saptırma, manipüle etme, şiddeti sıradanlaştırma, var olanı abartma, dezenformasyon yayma ile anlam yitimi ve güvenilirlik anlayışını zedeleyici bir hale dönüşmüştür.

Medyaya karşı güven tesis etmenin sıkıntılar yaşandığı günümüzde bilgi almanın en temel aracı olan kitle iletişim araçlarının gerçekliği sunmasına ilişkin pürüzler söz konusudur. Medya bugün kapitalizm temel sürdürücüleri arasında kilit bir role bürünmüştür. Kılıç'ın (2015) da bahsettiği gibi medyanın ideolojisi genel olarak irdelendiğinde insanların fikir dünyalarını, zihinsel repertuarlarını, tavırlarını, tutumlarını, davranış örüntülerini hatta eylemlerini değiştirip dönüştürdüğünü ifade etmek olanaklıdır.

Medya bu anlamda siyasilerin ve ekonomik güce sahip medya patronlarının etkisiyle şekillenmekte olduğunu dillendirmek mümkündür. Sermaye akışı için de medya, patronların etkisinde yayın yapan, bunu zamanla hegemonik bir güce yönlendirerek farkındalığın yerini adeta zorunda bir kabullenişe bırakmıştır. Böylelikle özellikle sunulan medya diline karşı demokratik bir şekilde tepki koyabilmek çok da mümkün ol(a)mamaktadır. Demokrasinin temel göstergelerinden olan özgürce söz söyleyebilme hakkı bir insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiğinden mütevellit medya organlarının da bilgiyi aktarmada ve sunmada yanlı ve taraflı olması ve karşılığında verilen sert tutumlar bu çalışmanın başlığı olan şiddetin de oluşumuna yol açacaktır.

Demokrasinin henüz yürümeye başla(ya)madığı, emeklediği ya da yürümeyi çarpık bir şekilde gerçekleştirdiği; kalkınmasını tamamlayamamış ülkelerde medyanın özgürlüğü, özgür gazeteci, özgür ve doğru yayına ulaşma konuları sorun taşımaktadır. Ve büyük ölçüde bu konular açısın-

dan bu ülkeler tekrarı ve ders telafisi olmayan başarısız notlarla dolu bir kenara atılan değersizleşmiş karnelerle doludur. Bu kabul ettirme açıkça görünür bir şekilde şiddet içermemiş gibi görünmekle birlikte, gizil olarak dayatmalarla var olmaktadır. Alt metinler çoğu zaman 'masum' olmamakta, ideolojik yapı ve yönlendirme bunu bir zaman sonra fark etmeksizin alışkanlık kazandırmaktadır.

Medyanın bir parçası olan bireylerin, medyanın ideolojisini etkileyip etkilemediğiyle ilgili iki temel karşıt görüşten söz edilebilir: İlki medyanın edilgen bir iletici olduğuyla ilgilidir. Bu görüşe göre medya, iletilerin yayılmasında pasif bir konumdadır ve gerçekleri olduğu hâliyle yansıtır. Objektiflik ve yansızlık, medyanın profesyonellik ideolojisinin temel ilkelerini oluşturur. Medya, mevcut durumu nesnel ve tarafsız bir şekilde ortaya koyar. Bunu da büyük ölçüde, her türlü önyargıdan ve baskıdan uzak şekilde gerçekleştirir. Ancak diğer görüşe göre medya, iletişim alanında etkin bir katılımcıdır. Bu görüşe göre ise medya mesajların şekillendirilmesinde aktif roller oynar. Marksist yaklaşım ise medya konusunu çok daha farklı bir perspektiften ele alır. Marksist görüşe göre medya, nesnel gerçekliği çarpıtır. Neo-marksist kuramcılar için ise medyanın ön yargıdan ve tahakkümden kurtulması olanaksızdır. Bunun sebebini ise toplumda güç odakları olan elitlerin medya üzerinde de etkin olan gücüyle açıklamaktadırlar (Alp, 2011: 103-104). Medya ve ürünleri toplumun ve bireyleri yönlendirerek özellikle ekonomik ve siyasi gücü elinde tutan gruplar tarafından şekillendirilirler.

Kana Boyanmış Makyaj: Medyada Şiddet

Medya şiddet sarmalının en önemli kilit noktalarından birisini oluşturmaktadır. Medyanın görünür kılınmasındaki güçten de beslenerek şiddetin fiziksel, ekonomik, psikolojik ve cinsel olmak üzere her türünü yayınlamaktadır. Bu yayınlama kimi zaman yol gösterme ve farkındalık kazandırma şeklinde iken, kimi zaman ise daha çok popüler olma, daha çok okunma ya da izlenme kaygısı içerisinde kapitalizme hizmet edici bir şekilde kendisini göstermektedir. Şiddetin sunumu zamanla kanıksandığı için de insanlar tarafından olağan karşılanmaktadır. Ayrıca gündelik hayatta şiddetin içerisinde bulunmayı normalleşmiş bir şekilde kabullenilmektedir. Hatta bu kabulleniş ister istemez şiddetin uygulanmasında sakınca görmeyen gençlerin, kadın cinayetlerini işlemede 'haklı konumda' yer almaya alışmış erkeklerin sayısını arttırmaya da yol açmaktadır.

Yirminci yüzyılın başından itibaren toplumlardaki şiddet olaylarının artışında kitle iletişim araçlarının önemli bir etkisi olduğuna dair farklı görüşler söz konusu olmuştur (Dursun, 2010: 19). Bu bağlamda özellikle medyada şiddeti ve özelde de kadına yönelik şiddetin sunumuna ilişkin sıradanlaştırma, önemsizleştirme, normalleştirme, popülerleştirme, me-

talaştırma, kanıksanma, magazinleştirme ve cinsiyetçileştirme durumları sorgulanmaya başlanmıştır (Lundgren, 2009:20; Sallan Gül, Altındal, 2015: 183). Uluslararası literatüre bakıldığında kadına yönelik şiddet araştırmalarında en yaygın olarak işlenen konunun ise, medyanın en çok görünür kıldığı şiddet türlerinin tecavüz ve cinsel saldırı olmasına ilişkindir (Gencel Bek, 2011:631). Bugün bu konuların yanı sıra literatürde *femicide* olarak geçen kadın cinayetleri olgusu sıkça işlenmeye başlamıştır. Özellikle ülkemizde kadın cinayetleri konusunda konuya karşı duyarlı olduğunu ve kadın dayanışmasını temel aldığını belirten ve patronsuz gazete olma özelliğini taşıyan *BirGün* gazetesi kadına yönelik şiddetin bu en ağır boyutunu da eril ön kabullerden uzak ifade etmektedir. Ulusal bir basın organı olarak kadın dayanışmasına, kadına yönelik şiddet olgusuna ve kadın odaklı ve hak temelli olarak yayın organı olmayı kendisine ilke edinmiş ve bu konuda farkındalığı oldukça yüksek bir gazete olarak incelenmeyi hak etmiştir. Ayrıca cinsiyetçi dili kullanmaktan özellikle imtina ederek, gerek haber başlıklarında ve içeriklerinde gerekse kullanmış olduğu görsellerde bu düşüncesini açıkça görünür kılmaktadır. Dolayısıyla *BirGün* gazetesi okuyucusu kadına yönelik şiddetin boyutlarını, haberlerin içeriklerini ve görsellerini irdelediklerinde konuya karşı farkındalık düzeylerinin artmasına dair beklenti oluşmaktadır.

2018 yılı bir önceki sene olan 2017 yılında katledilen 409 kadın cinayet sayısının yeniden artışa geçirdiği bir yıl olarak önem taşımaktadır. 2018 yılında toplam 440 kadın cinayeti söz konusudur. Haber başlıklarına bakıldığında haberlerde kullanılan söylemlerin sosyal adaletin istendiği, kadın dayatılmasının gerekli olduğu, kadın cinayetlerinin verilerinin paylaşıldığı ve buna ilişkin politikaların şekillenmesine ilişkin haberlerin aktarılması söz konusudur. Haberlere bakıldığında en önemli noktalardan birisi de haberlerin yalnızca Kadına Yönelik şiddetle Mücadele Günü olan 25 Kasım ya da Dünya Emekçi Kadınlar Günü olan 8 Mart'ta değil 2018 yılının her ayında yoğun bir şekilde haberlerin yapılması söz konusudur. Bu bağlamda bakıldığında gazete savunduğu kadın haklarına karşı duyarlı olmaya dair ilkelerini uygulamış olmaktadır.

2018 yılında Bir Gün Gazetesinde kadına yönelik şiddet haberleri incelendiğinde; Gazetede 12 aylık periyotta her ay kadın haberleri yapılmıştır. 2018 yılında Ocak ayında 19, şubat ayında 29, Mart ayında 26, Nisan ayında 17, Mayıs ayında 24, Haziran ayında 21, Temmuz ayında 32, Ağustos ayında 24, Eylül ayında 21, Ekim ayında 22, Kasım ayında 17 ve Aralık ayında 35 olmak üzere toplam 287 tane kadın cinayetlerini de içerisinde dâhil eden hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde gerçekteşen kadına yönelik şiddet haberi yapılmıştır.

Haberlerin başlıkları; kadın sorununu ve kadın dayanışmasını içeren bir dil ile aktarılmıştır. Haberlerde haber olma niteliği söz konusudur. 2018

yılında en çok haber yapılan iki ay olan Temmuz ve Aralık aylarındaki haberlerin başlıklarına göz atıldığında muhalif ve kadın dayanışmasını temel alan, kadına yönelik şiddetin karşısında duran bir tavın ve dilin olduğu görülecektir.

TEMMUZ

2 Temmuz 2018: Nar Kadın Dayanışması: Rahmi Turan Görevinden Alın-
sın Tecavüz

Meşrulaştırılmaz Rahmi Turan Görevinden Alınsın

3 Temmuz 2018: Kadınlardan Rahmi Turan'a suç duyurusu

3 Temmuz 2018: Kadınlar Rahmi Turan hakkında suç duyurusunda bu-
lundu

4 Temmuz 2018: İntihar etti denilen kadın öldürülmüş

4 Temmuz 2018: Uzaklaştırma kararı olan erkekten saldırı

4 Temmuz 2018: Hükümet cinsel istismar önermelerini reddetti

4 Temmuz 2018: Tecavüz idam cezasının olduğu ülkelerde daha fazla

5 Temmuz 2018: Haziranda 39 kadın katledildi

5 Temmuz 2018: İçişleri Bakanı Soylu şiddet azaldı dedi ama... Erkek
şiddeti

Haziran ayında 39 kadını öldürdü

6 Temmuz 2018: Suudi Arabistan'da kadın sürücünün aranasına saldırı

8 Temmuz 2018: Sarılarak taciz sarkıntılık sayıldı

9 Temmuz 2018: Brezilyalı kadına tacizde hapis istemi

13 Temmuz 2018: FİFA'dan kanallara cinsiyetçilik uyarısı

15 Temmuz 2019: Çetin doyası ihmallerle dolu

15 Temmuz 2018: İntihar süsü verilerek öldürülen Şule Çet'in Avukatı:
dosya delil ve karartmalarla dolu

16 Temmuz 2018: Samsun'da trans kadın cinayeti

17 Temmuz 2018: Esenyurt'ta kadın cinayeti

17 Temmuz 2018: Şule Çet'in zanlılarından bilindik savunma: suçsuzum

19 Temmuz 2018: Aziz Agustine tarikatı tacizi kabul etti

20 Temmuz 2018: Yedi aylık hamile kadın öldürüldü

20 Temmuz 2018: Engelli kadına tecavüzden 9 şüpheliden 4'ü tutuklandı

- 20 Temmuz 2018:** Saldırı pişkince savundu
- 21 Temmuz 2018:** Polis memuru kızına cinsel istismardan tutuklandı
- 22 Temmuz 2018:** Üsküdar’da kadın cinayeti
- 22 Temmuz 2018:** Uzaklaştırma kararı erkek eşine saldırdı: 5 ölü
- 25 Temmuz 2018:** Kadınlar tacize karşı sokakta
- 26 Temmuz 2018:** Kadınlar sarhoş kocayı direğe bağladılar
- 27 Temmuz 2018:** Fatih’te kadına küfür yağdırdı
- 31 Temmuz 2018:** Bildik sözler tekrarlanıyor
- 31 Temmuz 2018:** Erkek şiddetinin bildik savunmaları: kıskandım erkeklik gururumu incitti
- 31 Temmuz 2018:** Süveyde’de 250 kişiyi katletmişti Işid onlarca kadın ve çocuğu kaçırdı
- 31 Temmuz 2018:** 152 kadın örgütü omuz omuza verdi

ARALIK

- 1 Aralık 2018:** şule’nin adli tıp raporu açıklandı
- 2 Aralık 2018:** şule Çet davası için hazırlanan rapor tepki çekiyor özensiz raporla ört bas etmeyin
- 2 Aralık 2018:** İstismar sanığına beraat
- 2 Aralık 2018:** Akp’li meclis üyesinden: bu kadını dövün
- 3 Aralık 2018:** Kadın cinayetleri tesadüf değil politiktir kayıp ihbarlı cinayet
- 4 Aralık 2018:** Sanıklara istenen ceza belli oldu
- 4 Aralık 2018:** şule Çet davasında iddianame tamamlandı: savcı, cinayet ve cinsel saldırıdan ceza istedi
- 6 Aralık 2018:** Kadınlardan şiddete karşı grev
- 6 Aralık 2018:** Kadın işçi ölümleri araştırılmalı
- 7 Aralık 2018:** Kadın cinayetlerine karşı binler sokakta
- 11 Aralık 2018:** Her 24 saatte bir kadın öldürüldü
- 11 Aralık 2018:** Cinayetin bahanesi ayrılma isteği oldu!
- 11 Aralık 2018:** Koruma kararı yine korumuyor
- 13 Aralık 2018:** Sokak ortasında cinayet

- 14 Aralık 2018:** Işık'ın davası 20 Şubat'a ertelendi
- 14 Aralık 2018:** Eski eşini silahla öldürdü
- 19 Aralık 2018:** Nişanlısını sokakta katletti
- 20 Aralık 2018:** Kural'a 5 yıl hapis istemi
- 20 Aralık 2018:** Tacizci tutuklandı
- 21 Aralık 2018:** Eski eş katiline ağırlaştırılmış müebbet
- 22 Aralık 2018:** Hümevra'ya veda
- 23 Aralık 2018:** Konya'da cinayet: eski eş öldürdü
- 24 Aralık 2018:** Eski eşini ve beş aylık bebeğini öldürdü
- 25 Aralık 2018:** Erkek 'sevgisinin' sonucu 80 dikiş
- 25 Aralık 2018:** Adana'da erkek şiddeti: genç kadına 80 dikiş
- 25 Aralık 2018:** Kadın cinayetine müebbet
- 25 Aralık 2018:** Mühendise darp
- 25 Aralık 2018:** İddianame kabul edildi
- 26 Aralık 2018:** Tacizle suçlanan erkeğe 1,5 yıl hapis
- 26 Aralık 2018:** İstismarda delil bulamadılar
- 27 Aralık 2018:** Adana'da kadın cinayeti
- 28 Aralık 2018:** Kadın cinayetine tahrik indirimi
- 28 Aralık 2018:** Cinayetin bahanesi boşanma sebebi
- 28 Aralık 2018:** Ödüllü sporcu öldürüldü
- 31 Aralık 2018:** İnsanlık utansın

Haberlerde ayrıca eril yapının şiddeti beslemesini eleştirel bir perspektifle ele almaktadır. Kadın cinayetlerine dair yapılan direniş gösterileri, mahkeme önündeki kadın örgütlerinin açıklamaları da haberlerin sıklıkla takibinin yapıldığına dair önemli göstergelerdir. Haberlerde mesleki vurgular söz konusu olmakla birlikte haberin başlıklarına bakıldığında kadın sözcüğünün başta olmayan ifadelerle de rastlanılmakta haberler okununca meslek sahibi bir kadının uğradığı şiddetin konu edildiği öğrenilmektedir. Farklı kentlerde görülen kadın cinayetleri haberleri de dâhil olmak üzere gazetenin savunduğu kadın haklarına saygılı olma misyonu *BirGün* gazetesine bakıldığında “hayatını elinden aldı”, “katledildi” gibi eril olmayan dille sunulduğu görülmektedir. Kadına yönelik şiddet haberleri *BirGün* gazetesinin 2018 yılında gerek haberlerin sayısının niceliksel anlamda çokluğu gerekse nitelik olarak kullanılan haber başlıklarından da görüleceği üzere farkındalık düzeyinin yüksek olması sebebiyle dikkat çekmeye yönelik bir medya kanalı olduğunu ve bunu eril ya da nötr bir dil yerine eleştirel ve kadın bakış açısıyla yansıtmayı bakımından savunduğu ideolojik yapı ile de örtüşüğünü belirtmek mümkündür.

Çekilin yoldan kadınlar geliyor

25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü nedeniyle bugün yurdun birçok yerinde kadınlar sokaka çıkacak

İSTANBUL'DAN YAKINLAŞTIRILACAK

İSTANBUL'DA 25 Kasım Kadın Farkındalık Günü nedeniyle kadınlar, Taksim'de her sene olduğu gibi bir yıl da sokak hayatına dönüşüyor. "Yüksek şiddetle buluşma çabası", "Sessizce, bakılmaması gereken alanlara girme" sloganları yarın olduğu günün etkinlikleri için 17.00'de Taksim'de bir araya gelecek kadınlar, Çarşıcaama Meydanı'na yürüyecek. Kadınlar "Değilim, ancak kadınlara saldırılmıyor. Kadınlar öldürülüyor" sloganı yaparak tüm kadınlara bilimsel bilgiyi yerinde bir anlama getirmeye çalışacak. 24 Ocak

'Artık haklarımın farkındayım'

15 yıl önce emekçi kadınlar marşını okuyan Ç.K., "Şiddetin silinmesi için, yeni kurulumlarda şiddetli karar alınmalı. Kendileri daha güvende hissettilerim şimdi. Artık sokak marşları, gösterileri yapıyor kadınlar" diyeceği. Rabia YILMAZ/24 Ocak

'Bir kişi daha eksilmeyeceğiz'

DÖNÜŞÜM CUMHURİYETİ'nden İstanbul'da geçen Armutlu Alayına da Miralib Karabeyler'in katılımı bekleniyor. "Kadınlar haklarını koruyacak, şiddetle mücadele edecekler. ANKİ İstanbul'da kadınlar için bir araya gelecekler." Ekim AKMAZ/24 Ocak

Bizi İzlemeye Devam Edin!:

Şiddetin Sosyolojisine Kırmızı Kalemle Dokunmak, Okumak, Seyirci Olmak

İllegal yapılanmaların arttığı toplumlarda da şiddetin kaçınılmazlığına ve kendini korumanın mafyavari ilişkilerle çözümleneceğine dair inançlar her geçen gün fazlalaşmaktadır. Medya bu patronaj ilişkilerin sıkça görüldüğü ve görünür kılındığı haliyle hafıza belleklere işlenip rol modeli olarak sunulduğu kuralsızlıklara, yani Durkheim'cı anlamda anomilere dönüşmesi gerçeği ile karşı karşıya bırakmaktadır. Normsuzluk hali kentleşmenin dinamiğini de alt üst etmekte ve de kentleşme yerini taşralaşmış kentleşmemiş kentlere, hemşehricilik bilinci adı altında kutuplaşmaların, ayrımcılıkların ve uyumsuzlukların çatışmalara dönüştüğü kaos halini almaktadır.

Türkiye örneği üzerinden bakıldığında, bugün *metropol* olan ve bir *ekumenopolis* olan, yani ucu olmayan şehir İstanbul'da her geçen anda şiddet olayları ile karşılaşılacak, güvensizliklerle dolu ortamlar söz konusudur. Oluşagelen bu asimetrik ilişkiler neticesinde tanıdık bulma, liyakatsizlik ve kuralsızlık ve de legallığın yerine mafya patronlarının egemen olmaya başlaması ve bunu özellikle gençlere medya aracılığıyla öğretilmesi gerçeğine tanık olunmaktadır. Bu vahim durum o kadar ilerlemektedir ki yasa dışı ne yapılıyorsa özellikle diziler aracılığıyla bu yaratılan yapay kahramanlarla birlikte ciddi bir taraftar kitlesi oluşmakta ve bir zaman sonra gençler arasında eğitim oranının düşmesi ve şiddete meyilli davranışların

sıkça görülmeye başlanması toplumsallığı etkisini göstermektedir.

şiddetin artışı özel ya da kamusal alandaki eşitsiz gc ilişkilerinden ve hegemonik erkeklığın sunumunun yanı sıra tahakkümün alanının yelpazesi günümüzde medya aracılığıyla çok daha fazla genişlemiştir. Eşitsizliğin bu görünümü siyaset alanına da yansımakta ve buradan mütevellit siyasetçi profil daha sert, rekabetçi ve hırslı olan, daha çok bağıran ve gücüne gc katan profillerle kendisini tanımlar olmuştur. Aksi rollere sahip kişilerin siyasetçi olması onaylanmamakta ya da bir zaman sonra etkisini yitirmektedir. Gereken önem verilmemesi nedeniyle de pasifize edilmektedir. Erkeksi dil ve pratiklerle medyada gündem olmak daha çok tanınırlık ve kitleleri sürükleme becerisi olarak değerlendirmekte ve onay almaktadır. Ortaya çıkan bu karanlık hal medyanın haber akışından, dizilere, filmlere kadar pek çok alana kadar hükmetmektedir.

Medyada şiddet, siyaset aracılığı ile de kendisini fazlaca göstermektedir. Hegemonik erkeklığın sıkça dışa vurumunda gerek dil ile gerekse tutum ve davranış örüntülerinde görünür kılınmaktadır. Althusser'in deyi-miyle Devletin ideolojik aygıtı olarak kabul edilen medyanın, toplumsal yapıyı aynen aktarmaktan çok cinsiyetçi rejimin ataerkil rol örüntülerini eril söylem ve dil yapılarını yeniden üretmesi söz konusudur (Gencel Bek ve Binark, 2000a, 2000b; Dursun,2010; Gencel Bek, 2011; İnci, 2013; Sallan Gl ve Altındal, 2014; 2015). Medyanın bu yönü ile gücün temsiliyeti bakımından siyasi arenada etkin olmak, özne olabilmek ve adından söz ettirebilmek için şiddet dilini kullanmak adeta olmazsa olmaz olarak kabul edilmiştir. Özellikle liderlik sultasından kurtulamamış ve gerçek demokrasiden bahsetmenin çok da mümkün olmadığı azgelişmiş ülkelerin siyasetçileri, şiddetin dilini kullanmayı vazgeçilmezleri olarak uygulamakta ve bu erilliği devam ettirmekte sıkıntı görmemektedirler. Akabinde rol model olarak gördükleri ve kanıksadıkları bu şiddetle sarmalanmış siyaset yapısı, gücün kimin elinde nasıl konumlandırıldığıyla da doğrudan ilintili hale gelmektedir. Öyle ki şiddet ve tehditkr bir konuşma ve bununla desteklenen beden dilini gerek jestlerle, gerekse mimiklerle ifade etmeyi uygun görmeyen politikacıların benimsenmesi hep arka planda kalmaktadır.

“Hegemonik erkeklık”, sosyal yaşamın birçok bölümünde yeniden üretilmektedir ve medya -özellikle de televizyon-, bu üretim sürecindeki önemli bileşenlerden biri haline gelmektedir (Ertan, 2011:101). Televizyon kanallarında, bu hegemonik gücün etkisiyle kitlesini genişleten liderlerin etkisiz söz konusudur. Zamanla toplumlar da onlara benzemeye çalışan ve bu yapının sonsuz kabul gördüğü sanal doğrulukla birlikte devam ettirmektedirler. Bu kısır döngünün içerisinde özne olabilmek hegemonyanın koşulsuz itaatkrlığıyla birlikte gönüllü bir kabul edişişte kendisini göstermektedir. Tabi kılınmanın artık temel nüvesi şiddetin dilini kullanan ve böylelikle kitleleri kendine çeken bir kanıksanmışlıkla var olmaktadır.

Baskısız kurulan bu dilin aslında alt metninde ciddi bir toplumsallık ve kültürel olarak inşa edilen olgu ile oluşmaktadır.

Connell'a göre de *hegemonik erkeklik* kavramında 'hegemonya' acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür. Yani üstünlük olarak nitelenen şey zor kullanmak ya da tehdit yoluyla egemenlik kurmak değil; dinsel öğretiler, medya mesajlarının içeriği, ücret yapıları gibi kültürel dinamikler içerisinde şekillenen bir yapıdır. Hegemonya ve hegemonik erkeklik, yasa ve düzen ile tespit edilmiş biçimde fiziksel güce sahip olanları onaylamakta, egemen konumdaki kültürel örüntüyü desteklemektedir (Connell, 1998: 246-247). Böylelikle hegemonyanın varlığı ve yüceltilmesiyle yine yeniden, kültürel üretime giren hegemonik erkeklik kendi rollerini yaratmaktadır. Bu ideolojilerin yaratılmasında yalnızca kültürel yapının devamını sağlayan söylemler değil, medya aracılığıyla iletilen mesaj ve imajlar da etkilidir. Belirlenen davranış kalıpları etrafında hegemonya kendisini var etmekte ve konuşma tarzına kadar tüm yaşantıyı kuşatmaktadır (Sancar, 2009:30). Medyanın etkilediği alanın genişliği bu noktada da önemini bir kez daha göstermektedir.

Özellikle bilgi kaynağı televizyonun; az gelişmiş ülkelerin takip ettiği kitle iletişim aracı olarak tercih edilmesinde haber kanallarının ve ana haber bültenlerinin değeri çok büyüktür. Zamanla insanlar takip ettikleri medya kanallarının adeta birer "gönüllü kulluğu" haline gelmektedir. Başka haber kanallarını izlemek bile onlara adeta zul gelmektedir. Hatta bu zorluğun da ötesinde, "*ihanet etmek*" gibi bir yapay duygu ile bezenmiş bir hala evrilmektedir. Milburn'un da ifade ettiği üzere "haber sunumlarındaki örtülü değerlerin açıklamasını yapmak önem taşımaktadır" (Milburn, 1998:242).

Çoğu insan, medya kanallarının etkisinde hareket etmektedir. Haliyle medya da ister istemez insanları herhangi bir baskı ya da otorite kullanmadan doğrudan yönlendirmektedir. İdeolojik duruş ile birlikte şekillenen medya kanallarının gerek yazılı, gerekse görsel alanı bir çemberin içerisine hapsediği görülmektedir. Medya patronlarının tekelinde yapılan habercilik başta olmak üzere, tüm yayınlarda bu ideolojik yapılanma temel alınmaktadır. Haliyle muhafazakâr bir medya organının, liberal-özgürlükçü düşünce sistemini benimseyen bir medya organının kullandığı dil, olgu, kavram ile benzerlik taşıması mümkün gözükmemektedir. Bunu en açık şekilde Gramsci'nin aktardığı üzere, organik aydınların medyaya yansıyan düşüncelerinde görmek mümkündür. Örneğin bir yazılı medya organından bambaşka bir ideolojik yapıya sahip başka bir medya organına geçen bir gazetecinin ya da köşe yazarının, bir öncekinde yazdıklarından bambaşka bir renkte kendisini ifade etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla aynı

kişi, iki farklı medya kuruluşunda birbirinden farklı düşünceleri benimseyebilmekte ve yazar hale gelebilmektedir. Bu da özne yitiminin en açık göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü gazetecinin ideolojik yapılanma ile birlikte tamamıyla yön değiştirmesi, duruşunun sağlamlılığına ilişkin soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir.

Siyasi arenaya da, şiddet olgusuna da ilişkin daha nasıl daha fazla kitleleri etkileyebilmeye dair daha fazla kan, daha fazla gücün gösterimi ve daha fazla dramdan beslenen gerçeklik üstü bir taraflılıkla var olan bir medya söz konusudur. Bu esnada izleyenlerin şiddetin sunulmasından dolayı duygu durumları değişmektedir. Bu sadece basit bir izlenmenin ötesine geçerek olaylar karşısında toplumun; kızmasına, sinirlenmesine, öfkelenmesine ve ağlamasına kadar pek çok şekilde sert tepkiler vermesine neden olmaktadır. Medyanın bu gerçeklik dışı abartılarla dolu yayınları, “dezenformasyon” yani bilgi kirliliği ile birlikte yaygınlaşmaktadır.

Medyada siyasetin yansıması ülkenin kalkınmışlık düzeyi ile doğrudan bağlantılıdır. Toplumun etki alanını siyasetin yönü belirlemektedir. Medya ile hem siyasetin, hem de şiddetin doğrudan bir ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Medyanın özellikle gündelik sıradan insanlardan, en üst düzeydeki politikacılara kadar gündemi sarsan haberlerde şiddetin özendirilmesi sıkça karşımıza çıkmaktadır. Medyanın ayrıca şiddet dilini ve görüntülerini tüketim objesi haline dönüştürmesi söz konusudur. Böylelikle medya; alanını cazibeli bir hale dönüştürerek kendisinden daha çok bahsedilir bir üst noktaya çekmeyi temel almaktadır. Bu doğrultuda medyanın insanların ne hakkında düşünmeleri gerektiğinin de ötesine geçerek, nasıl düşünmeleri gerektiğine dair de ciddi anlamda yönlendirmesi söz konusudur. Bu bir anlamda zihinsel repertuarınızın medya aracılığıyla fark etmeksizin teslim alındığının da göstergesidir. Medya bunu öyle bir ustalıklı toplumların düşünce dünyasına ilmik ilmik işlemektedir ki yorumlama, değerlendirme ve tepki verme yetileri zamanla kaybedilmektedir.

Şiddetin temel bir olgu olarak ele alışı patriarkal yapı ve nüvelerle, sınıfsallıkla bağlantılı olsa da medyanın albenili bir şekilde haberleri cilalayarak resmetmesi ve sunması daha fazla kişinin de ilgi odağı haline gelmesine yol açmaktadır. Bu durum sadece haberlerde değil, özellikle tek eğlencesi ve bilgi edinme aracı televizyon izleyici kitlesine sahip alt ve alt orta sınıfa dayalı az gelişmiş ülkelerde özellikle filmler ve dizi filmlerde karşımıza çıkmaktadır. Medyada şiddet özendirilmekte, kahramanlaştırılmakta, mağduriyet üzerinden kanıksanmış bir hale büründürölmektedir. Bir yandan kadına yönelik şiddetin vahşeti haberlerde olumsuz bir şekilde sunulurken, öte yandan dizilerde ve filmlerde kadınların şiddetin her türölüsüyle karşılaşmaları açıkça gösterilerek normalleştirilmekte, sıradanlaştırılmaktadır.

Kadına karşı şiddet; Sallan Gül ve Altındal'ın da belirttikleri üzere aslında kültürel olarak inşa edilen ve tarih boyunca karşımıza çıkan erkek egemen yapının ve sistemin adeta bir manifestosu şeklindedir (2014). Şiddetin kökenleri incelendiğinde de toplumda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri şiddetin oluşumuna ve yaşanmasına kapı aralamaktadır (Gök, 2016) Bu doğrultudan bakıldığında kadına yönelik şiddet, cinsiyetçi yapının dil ile üretilen mekanizmalarında da ve gündelik hayatın farklı pratikleri ve olgularında da karşımıza çıkmaktadır. Bu kırılğanlığın kadinsılaşması, özellikle medya aracılığıyla lanse edilmekte ve şiddetin farkında olmak ile şiddeti kabullenmek arasında med cezirli ya da zikzaklı keskin bir yol ayrımında olunduğunu bizlere göstermektedir. Bazı gazetelerde bu cinsiyetçi yapıya karşı eşitlikçi bir dil ile haber yapılırken, bazı gazetelerde ise bu yapı aynen korunmaktadır.

Özellikle kadına yönelik şiddet haberlerinde şiddetin mağduru olan kadınları resmederken yanlı davranılması, şiddetten aslında kadınların da sorumlu olunduğuna dair cinsiyetçi dil ya alt metinlerde gizil olarak pompalanmakta, ya da açıkça doğrudan kadınları ötekileştirici, damgalayıcı ve suçlayıcı bir şekilde aktarılmaktadır. Bu haber yapmanın temelinde şüphesiz eril, muhafazakâr ve cinsiyetçi rollerin etkisinden kurtulamayan kadınları düşmanlaştırıcı bir dille resmeden bir zihniyetten kaynaklanmaktadır. Sallan Gül ve Altındal'a göre de "cinsiyetler hiyerarşisi, ailede oluşturulmakta ve diğer toplumsal kurumlar ve medya aracılığıyla yeniden üretilmektedir" (2015:183). Ataerkilliğin yüceltilmesi ve erkek şiddetinin meşruluğu eşitlikten uzak tutumuyla hareket eden ideolojilere sahip medya metinlerinde ve yayınlarında sıkça devam etmektedir.

Erkek egemen yapının şiddeti besler yönü haberlerin başlıklarından içeriklerine kadar pek çok değişkeni de etkilemektedir. Görsellerin de destekleyiciliği ile birlikte simgeler ve semboller aracılığıyla da şiddetin sunumu gerçekleşmektedir. Bourdieu'nun da ifade ettiği üzere bir çeşit simgesel şiddet yaşanmaktadır: "Simgesel şiddet, ona maruz kalanların ve aynı zamanda da çoğu kez de onu uygulayanların sessiz suç ortaklığıyla ve her iki tarafın da onu uyguladıkları ya da ona maruz kaldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde uygulanan bir şiddettir" (Bourdieu, 1997:21). Ancak bu farkındalıktan yoksun olma, yukarıda da belirtildiği ölçüde medyanın şiddet olgusuna ilişkin paylaşımlarında nötr olmadığına ilişkindir.

Tarafsız haber yapma, özellikle Türkiye gibi ülkelerde kesinlikle karşılığını bulmamaktadır. Neredeyse her haber kanalı tarafsızlık ilkesi ile olduğunu yüksek tondan dillendirse de gerçek; bu dillendirmenin oldukça uzağındadır. İktidar yanlıların ya da muhalif olmayı tercih edenlerin medyadaki yansımalarına bakıldığında da tarafsızlık ilkesinin yerinin ortadan kalkması görülmektedir.

Gündelik yaşamın içerisinde de palazlanan şiddetin alanı genişlemektedir. İlk başta ve genel kanı psikolojik gibi algılansa da, olgunun içerimleri çok daha karmaşıktır. Öyle ki şiddet psikolojik öğeleri barındırmanın yanı sıra ekonomik, toplumsal ve politik bağlamlı bir yelpazede ele alınması gereken bir olgu olarak kabul edilmesi olanaklı gözükmemektedir.

Medyanın ve kanallarının şiddetin yansıtılışındaki takındığı tavır ve tutum kimi zaman meşrulaştırma, kimi zaman da istekli hale gitme yani özendirmeye çalışma, ya da kimi zaman da şiddet olgusunun doğallaştırılmış olduğuna ilişkin normalleştirilmiş, sıradanlaştırılmış ve önemini yitirmiş bir hale ilişkindir. *Kurtlar Vadisi*¹ dizisi taraftarlarının ve uyandırmış olduğu yankı bu şiddetin zamanla kanıksandığının ve pek çok gence “rol modeli” olarak kabul edildiğinin açık göstergesidir. Silahların egemen olduğu ve “*Türkiye’nin esas gerçeği aslında bu denilerek*” her geçen gün kitleleri şiddete eğilimli bir şekilde yönlendirdiği mafya dizilerinin izleyici sayılarının ve rağbetinin artması durumun vahametini de açıkça gözler önüne sermektedir. Ya da yıllarca aile dizisi olarak lanse edilen ve reyting rekorları kıran *Çocuklar Duymasın* adlı dizideki Tamer Karadağlı’nın oynadığı taş fırın erkek tiplemesi yine bir başka şiddetin yansıtılmasıdır. “İdeal erkekliğin” hegemonik şiddet dilini ve tavrını benimsemiş olan erkeklik ile nasıl yaratıldığı, zamanla nasıl benimsetildiği, sevildiği ve *taş fırın erkeklerin* nasıl da türediği bir eril şiddetle yoğrulmuş toplum yaratıldığına örnek olarak göstermek mümkündür.

Bu noktada dikkatli olunmasının gerektiğine dair sosyolojik keskin çizgiler; Bal’ın da özellikle dikkat çektiği üzere “ekonomik-sosyal-siyasal değerlerin yıprandığı, hukuk devletinin buharlaştığı ya da göstermelik bir hale geldiği bir siyasal toplumda şiddetin her türlüşünün güçlenmesine dairdir. Çünkü şiddet aslında toplumsal şiddetin hem vazgeçilmez bir parçası hem de bir sonucudur” (2024: 181). Bu şiddet de medya aracılığıyla yayılmakta ve zamanla duyarsız bir şekilde olağanlaştırılarak sıradanlaştırılmaktadır. Anlam kaybına uğraması her geçen gün artarak şiddet olgusu yazılı, sözlü veya sosyal medya aracılığıyla toplumlara bir anlamda dayatılmaktadır. Bu dayatmanın alt metninde şüphesiz kitle iletişimin kapitalist sistemle bağlantısından kaynaklanmasına dayanmaktadır. Kapitalistleşmenin yanı sıra gerek modernleşmenin gerekse kentleşmenin günümüzde de postmodernleşmenin medyayı ve etki alanını arttırmaktadır.

¹ *Kurtlar Vadisi* dizisi, Sinegraf ve Pana Film imzalı, 15 Ocak 2003 tarihinde Show TV’de “Bu bir mafya dizisidir” sloganıyla yayımlanmaya başlayan aksiyon, dram ve politik türdeki Türk televizyon dizisidir. Dizi, 4 sezon olup toplam 97 bölümden oluşmaktadır.

Sonuç

Medyanın sınır tanımazlığı her geçen an'ın devinimi ile bambaşka rol ve kimliklerle kendisini görünür kılmaktadır. Gazete, radyo, televizyon etkisindeki geleneksel medyanın gücü sosyal medya ile birlikte çok daha hızlı ve geniş bir şekilde tüm yaşam tarzlarını yönlendirmeye başlamıştır. Tepkilerin yönü de, içerimleri de etkilenmekte ve toplumların adapte olması adeta bir zorundalık haline gelmiştir. Dijital çağın gelişimi pesimist bir pencereden bakıldığında, insanlığın yıkımına da yol açmakta, adapte olamayanların sistem tarafından elendiği dijital bir seleksiyona uğramasına kapı aralamaktadır.

Abartının ve yapaylığın yanı sıra görünür olma bir anlamda gözetim kapitalizmi ve tüketim toplumu ile kendisini var etmekte, bu aşamanın her döngüsünde de medya oldukça büyük yönlendirme ve manipülasyon rolüne bürünmektedir. Farkında olmadan medyanın etkisiyle özneliğin yitimi ile birlikte metalaşma başlamaktadır. Bu esnada pür gerçekliğin sunumu tam anlamıyla gerçekleşmemektedir. Bu bağlamda medyanın ürettiklerinin içeriklerine bakıldığında nitelikten yoksun, şiddetin meşrulaştırıldığı, genişlediği, kadın bedeninin metalaştırıldığı, cinsel haz merkeziliğin ve teşhirciliğin öncelendiği, siyasi önderlerin şiddet ile bütünleşmiş siyaset yapma biçimlerinin pompalandığı ve desteklendiği bir kaygan zeminde “emin adımlarla” yürüdüğünü dile getirmek mümkündür.

Şiddet sarmalı da medyanın yazı diliyle, sunumla, aktarılmasıyla, görseliyle birlikte gündelik hayatın pek çok alanına temas etmektedir. Şiddetin karşısında olduğunu söyleyip şiddete karşı yine bir başka şiddet göstermesi de medyada sıkça karşılaşılan olumsuz bir diğer yöndür. Bu minvalde şiddetin meşrulaştırılması, demokratik bir şekilde tepki konulmaması, göstermelik çözüm arayışları sosyolojik anlamda yorumlandığına en büyük tehlikeleri barındırmaktadır. Şiddetin görünür kılındığı, çaresizlik, illegal davranış örüntülerinin benimsenmesi beraberinde çözümlenmesi gereken oldukça büyük sorunların olduğunu ve toplumsal izlekler etrafında irdelemesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ortada aile yapısından, eğitim hayatından nihai kertede kamusal alanın her alanına kadar sorun yumağı oluşmuş demektir.

Kaynakça

- Alp, H. (2011). “Küreselleşme Sürecinde Medyadaki Dezenformasyon Ve Irak İşgali Örneği”, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınlanmamış Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bal, H. (2018). İletişim Sosyolojisi, Sosyal İletişim/Kitle İletişimi/Elektronik İletişim, Sentez Yayınları, 3. Baskı, Bursa.
- Bourdieu, P. (1997) Toplum Bilim Sorunları, Çev. Işık Ergüden, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Connell, R.W. (1995). Masculinities, Polity Press, Cambridge
- Connell, R.W. (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar-Toplum, Kişi ve Cinsel Politika (Çev.: Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Ç. (2010). “Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği. ” Fe Dergi 2(1): 19-32.
- Gencil Bek, Mine & Binark, Mutlu (2000a). Medyada Kadın, Ankara Üniversitesi Kasaum, www.kasaum.ankara.edu.tr/kasaumegitimaraclari.html. Erişim Tarihi: 09.10.2014 Gencil Bek, Mine & Binark, Mutlu (2000b). Medya ve Cinsiyetçilik. Ankara: Kasaum Yayını.
- Gencil Bek, Mine (2011). “Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler: Medyada Aile İçi Şiddeti Temsili ve Üretim Pratikleri”. Bir Arpa Boyu içinde, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan, (Der.) S. Sancar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Gök, M.(2016). Kadına Yönelik Şiddetin Kuramsal Temelleri ve Çözüm Önerileri. Turkish Studies Dergisi. 11/2. Ankara. 451-472.
- İnci, Ülkü Hayriye (2013). Basında Yer Alan Namus Cinayetlerinin Sosyolojik Analizi. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi. 2 (3): 282-296. Erişim Tarihi: 07.10.2014
- Kılıç, Ç. (2015). “Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Siyasal Karar Verme Sürecine Sosyal Medya Etkisinin İncelenmesi”, (İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Medya Ve İletişim Sistemleri Yüksek Lisans Programı), İstanbul.
- Lundgren, Eva (2009). Şiddetin Normleştirilme Süreci. Çev: B. Ekal. İstanbul: Rengahenk Sanatevi.
- Milburn, m. (1998). Sosyal Psikolojik Açından Kamuyu Ve Siyaset, İmge Yayınları, Ankara.
- Mora, N. (2008). “Medya ve kültürel kimlik”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi.
- Özdemir, S. (1998), Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme, İstanbul: Timaş Yayınları.

- Sallan Gül, S. & Altındal, Y. (2014). “Kadın Cinayetlerini Kadın Bakış Açısıyla Sorgulamak.” Şiddet Suçları, Yaklaşımlar, Trendlerin İçinde, Ed: Dr. F. İrmak & E. Darcan, Ankara: Adalet Yayınevi.193-222.
- Sallan Gül, S. & Altındal, Y. (2015). “Medyada Kadın Cinayeti Haberlerindeki Cinsiyetçi İzler: Radikal Gazetesi.” Akdeniz İletişim Fakültesi Dergisi. 24. 168-188.
- Sancar, S. (2009). Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler. Metis Yayınları, İstanbul.